

Hukuk Fakültesi Dergisi
Ankara Hacı Bayram Veli University
Faculty of Law Review

ISSN: 2651-4141 e-ISSN: 2667-4068
Cilt / Volume XXVIII Ocak / January 2024 Sayı / No. 1

**BİTİŞİK BÖLGEDE UYGULANAN HUKUKİ REJİM VE KIYI
DEVLETİNİN YETKİLERİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ**
THE LEGAL REGIME AND THE LEGAL NATURE OF THE
JURISDICTION EXERCISED OVER THE CONTIGUOUS ZONE

Berat Lale AKKUTAY*

ÖZET

[-10.34246/ahbvuhfd.1399882](https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1399882)

Geleneksel anlamda bitişik bölge kıyı devletinin, karasularına bitişik ancak açık denizlerin parçası olarak kabul edilen bir deniz alanında, kara ülkesi ve karasularındaki gümrük, maliye, göç ve sağlığa ilişkin hukuk kurallarının ihlallerini önleme ve cezalandırma hususunda uygulama yetkileri kullandığı bir deniz alanı olarak kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) ve Su Altı Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin UNESCO Sözleşmesi'nin kabul edilmesinin ardından ise yalnızca su kütlesinde kullanılabilen uygulama yetkilerine kültürel mirasın korunması bakımından deniz yatağı ve toprak altı da dahil edilmiş ve bu alanlarda uygulama yetkilerinin yanında düzenleme yetkilerinin kullanılabilmesinin önü açılmıştır. Bu makalede bitişik bölgenin ve bu bölgede kullanılan yetkilerin hukuki niteliği, arkeolojik bitişik bölge kavramı da dikkate alınarak çok taraflı sözleşmeler, bölgesel andlaşmalar ve devlet uygulamaları çerçevesinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası deniz hukuku, Bitişik bölge, Arkeolojik bitişik bölge, Su altı kültürel miras, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi.

ABSTRACT

Traditionally contiguous is defined as a marine space adjacent to the territorial waters and a part of the high seas in which the coastal state may exercise enforcement

* **Doç. Dr.**, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı /ANKARA, **e-posta:** berat.akkutay@hbv.edu.tr, **ORCID:** 0000-0002-9538-2077, **DOI:** 10.34246/ahbvuhfd.1399882.

- Atıf Şekli | **Cite As:** Akkutay B. L., "Bitişik Bölgede Uygulanan Hukuki Rejim ve Kıyı Devletinin Yetkilerinin Hukuki Niteliği", *AHBVÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(1), 2024, s.273-322
- İntihal / **Plagiarism:** Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / *This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.*

jurisdiction to prevent and punish infringement of its customs, fiscal, immigration, and sanitary laws and regulations within its territory and territorial sea. Following the adoption of the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) and the UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage the scope of jurisdiction is extended to seabed and subsoil concerning the protection of cultural heritage and in these areas, the way has been paved for the application of legislative jurisdiction as well as enforcement jurisdiction. This article analyzes the legal status of the contiguous zone and the legal nature of the jurisdiction exercised in this zone within the framework of multilateral conventions, regional treaties and state practice taking into account the concept of archaeological contiguous zone.

Keywords: *International law of the sea, Contiguous zone, Archaeological contiguous zone, Underwater cultural heritage, UNCLOS.*

EXTENDED ABSTRACT

This article aims to define, analyze, and evaluate the legal nature of the contiguous zone and the archaeological contiguous zone. Traditionally contiguous zone is a marine space beyond the territorial sea under which the coastal state has limited enforcement powers concerning the prevention or punishment of the breach of its laws and regulations on the customs, fiscal, immigration, and sanitary in its territory or territorial waters.

The early claims of states concerning contiguous zone began in England in the 18th century to prevent smuggling activities and have been developing since then both in national practice and international conventions. According to Article 24 of the Geneva Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone, the coastal state may extend this maritime zone to twelve miles from the baselines. On the other hand, the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) has extended the twelve-mile limit to twenty four miles in Article 33.

Articles 24 and 33 created the same rule concerning the legal regime and the nature of rights of the coastal states in the contiguous zone. The spatial scope of the contiguous zone is water column adjacent to the territorial waters and the material scope of the jurisdiction of the coastal states is to exercise the control necessary to prevent or punish the infringement of its customs, fiscal, immigration, or sanitary laws and regulations within its territory or territorial sea. The recent state practice indicates that most of the contiguous zone claims have been following these principles.

While the legal concept of the contiguous zone has been established in international law in a traditional sense there has been a striking development after the adoption of Article 303/2 of the UNCLOS. The Article states that in order to control traffic in archaeological and historical objects, the coastal state may apply Article 33, presuming that their removal from the seabed in its contiguous zone without its approval would result in an infringement within its territory or territorial sea of the

laws and regulations referred to in that article. Although the complicated wording of Article 303/2 it is obvious that the spatial scope of the contiguous zone is expanded after the adoption of the UNCLOS.

Another crucial development on the issue is the adoption of the Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage in 2001. (2001 UNESCO Convention) Article 8 of the Convention states that “.....in accordance with Article 303, paragraph 2, of the United Nations Convention on the Law of the Sea, States Parties may regulate and authorize activities directed at underwater cultural heritage within their contiguous zone.” While Article 303/2 only refers to the enforcement powers of the coastal states in the contiguous zone Article 8 adds legislative powers to the enforcement powers. Thus a total reading of both articles leads to a new state practice with respect to the contiguous zone.

Regional arrangements such as the European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage, Protocol concerning Specially Protected Areas and Biological Diversity in the Mediterranean accepted under the Barcelona Convention and Protocol to the Convention for the Protection and Development of the Marine Environment of the Wider Caribbean Region Concerning Specially Protected Areas and Wildlife have also articles regulating the legislative powers of the coastal states in marine protected areas including underwater cultural heritage.

The state practice with respect to the archaeological contiguous zone and the legal regime exercised by the coastal states are also important to determine the approach to the related articles of the aforementioned conventions as well as the formation of international customary law. Unilateral state practice may be found in domestic legislation, decisions of governments, and judiciary bodies. Amongst them the legislation on the maritime zones and cultural heritage sets guiding rules. It must also be remembered that several states claim archaeological contiguous zone and exercise legislative powers in this maritime area. Although the customary international law status of archaeological contiguous zone is debatable there seems to be a tendency in the practice of states towards the inclusion of the legislative powers with respect to the cultural heritage in the seabed and subsoil even over the areas contiguous zone is not declared.

GİRİŞ

Uluslararası kamu hukukunun en eski ve en dinamik dallarından biri olan uluslararası deniz hukukuna¹ hakim olan açık denizlerin serbestisi ve egemenlik ilkeleri doğrultusunda, denizler çeşitli bölgelere ayrılmıştır. Devletin

¹ Yoshifumi Tanaka, *The International Law of the Sea*, Third Edition, Cambridge University Press, 2019, s. 3.

ülkesi olarak kabul edilen deniz alanları ile kıyı devletlerine belirli egemen hakların bahşedildiği deniz alanları ancak bu iki ilkenin uzlaştırılabilmesi ile idare edilebilir. Uluslararası deniz hukukuna hakim olan uluslararası örf ve adet hukuku kuralları ile andlaşma hükümleri de esas itibarıyla bu iki ilkenin uzlaştırılması çabaları sonucu ortaya çıkan hukuk kurallarıdır.

İçsular, karasuları ve takımda suları devletin deniz ülkesini oluştururken söz konusu deniz kuşaklarının ötesinde kıyı devletinin belirli egemen haklara sahip olduğu uluslararası deniz alanları bulunur. Günümüz uluslararası hukuk düzenlemeleri ve uygulaması çerçevesinde söz konusu deniz alanları bitişik bölge, balıkçılık bölgesi, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgedir.

Devletin belirli egemen haklara sahip olduğu deniz alanlarından bitişik bölge, geleneksel anlamıyla kıyı devletinin karasularının ötesinde korunmasını istediği birtakım menfaatlerle ilgili sınırlı uygulama yetkileri kullandığı bir deniz alanıdır.² Bununla birlikte Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BMDHS) ve daha sonra Su Altı Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin UNESCO Sözleşmesi'nin kabul edilmesiyle birlikte kıyı devletinin bitişik bölgedeki yetkilerinin dönüşüm geçirdiği ve uygulama yetkileri yanında düzenleme yetkisinin de mevcudiyeti tartışılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmada bitişik bölgede uygulanan hukuki rejim ve kıyı devletinin bu alanda kullandığı yetkilerin niteliği Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi öncesi ve sonrası dönem olarak incelenmiş, arkeolojik bitişik bölge kavramının ortaya çıkması ve su altı kültürel mirasın korunmasına ilişkin düzenlemelerin kabul edilmesiyle birlikte hukuki niteliği değişen bitişik bölge kavramı ve bu doğrultuda gelişen devlet uygulamaları ayrıca değerlendirilmiştir.

I. KARASULARI VE BİTİŞİK BÖLGE SÖZLEŞMESİ ÖNCESİ DÖNEM

Bitişik bölge kavramı kıyı devletlerinin genellikle gümrük ve maliye konusundaki yasal düzenlemelerine ilişkin yetkilerini kullanabilmek ve bazı durumlarda da güvenliklerini koruyabilmek için karasularının ötesinde kalan açık deniz alanlarına dair ortak iddialarıyla ortaya çıkan ve gelişen bir kavramdır.³ Bitişik bölgeye dair ilk iddialar XVIII. ve XIX. yüzyıllarda

İngiltere'de *Hovering Act* adı verilen yasalarda yer alır. Söz konusu düzenlemeler esas olarak deniz yoluyla kaçakçılığı önleme ve gümrük ve maliyeye ilişkin hukuk kurallarının ihlallerinin cezalandırılmasıyla ilgilidir.⁴ Zira İngiltere'ye kaçak mal sokmak isteyen gemiler, normal yollarla limanlara ulaşmak yerine kıyılarda dolaşarak veya demirleyerek bunun için en uygun anı kolluyordu⁵. İngiltere'nin söz konusu uygulamalarına benzer şekilde ABD de 1800'lü yıllardan itibaren bu konuda çeşitli yasal düzenlemeler kabul etmiş, XIX. Yüzyılın sonları ve XX. Yüzyılın başlarında da pek çok devlet kabul ettiği hukuki düzenlemelerle özellikle güvenlik ve gümrük kontrolü amaçlarıyla karasularının ötesindeki deniz alanlarında bir takım iddialarda bulunmuştur.⁶ Bitişik bölge iddialarının ortaya çıktığı dönemlerde kıyı devleti, kaçakçılıkla mücadele amacıyla açık denizlere doğru mümkün olduğunca geniş bir alanda yetkiler kullanabiliyordu zira bu dönemlerde karasularının genişliği meselesi belirsizdi.⁷ Dolayısıyla bu tarihlerde tam anlamıyla bir bitişik bölge kavramı ortaya çıkmamış, ilgili alan devletin gümrük ve güvenlik konusunda yetkiler kullanabildiği genişletilmiş karasuları biçiminde kabul edilmiştir.⁸ Karasuları sınırlarının 3 mil olarak uygulanması hususunun Anglo Amerikan hukukuna da girmesiyle birlikte *Hovering* düzenlemelerinin söz konusu sınırların ötesinde uygulanmasıyla ilgili şüpheler oluşmaya başlamıştır. XIX. Yüzyılda hem Anglo Amerikan hem de kıta Avrupalı bazı uluslararası hukukçular karasularındaki yetki ile gümrük ve güvenliğe ilişkin yetkilerin kullanıldığı deniz alanlarının birbirinden ayrı alanlar olduğu fikrini ortaya atmıştır.⁹ Bununla birlikte devletlere karasularının ötesinde bir takım idari yetkilerin tanınmasının hukuki zemini hususunda farklı görüşler ileri

2011, www.mpepil.com, Erişim Tarihi 01 Nisan 2012, para. 2.

⁴ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, 2. Kitap, 12. Baskı, Turhan, 2021, s. 359; Caminos, para. 3.

⁵ Mehmet Gönlübol, *Barış Zamanında Sahil Sularının (Karasuları ve Bitişik Bölge) Hukuki Statüsü*, Ajans Türk Matbaası, 1959, s. 181.

⁶ Bitişik bölge kavramının tarihsel gelişimine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Charles Chrozat, "Devletler Hukukunda Bitişik Mıntıka Mefhumi", İstanbul Hukuk Fakültesi Profesörleri ve Doçentleri Tarafından, *Devletler Hususi Hukuku Ordinaryüs Profesörü Muammer Raşit Seviğ'e Armağan*, İsmail Akgün Matbaası, 1956, s.533-562; A.V. Lowe, "Development of the Concept of the Contiguous Zone", *British Yearbook of International Law*, 52(1), 1982, s. 109-169; D.P. O'Connell, *The International Law of the Sea, Volume II*, I.A. Shearer (Ed.), Clarendon Press, 1984, s. 1034-1045; Gönlübol, s. 179-200.

⁷ O'Connell, s. 1035.

⁸ Meray, s. 419.

⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. O'Connell, s. 1043-1044

sürülmüştür. Bazı yazarlar karasularının ötesindeki bu alanın mevcudiyetine dair hukuki gerekçelerini kıyı devletinin idari yetkilerinden ziyade meşru müdafaa hakkına dayandırmış, bazıları kıyı devletinin söz konusu alandaki yetkilerinin iç hukuk düzenlemelerinden kaynaklandığını ve yabancı devletler ve gemilerin bu düzenlemelere uygun hareket etmek zorunda olmadığını ifade etmiş; bazı yazarlar yabancı devletlerin, kıyı devletlerinin bu alanlardaki yetkilerine uygun hareket ederek bu konuda uluslararası örf ve adet hukuku kurallarının oluştuğunu belirtmiş ve bazıları da kıyı devletinin bu alanlardaki yetkilerinin ancak uluslararası anlaşmalarla söz konusu olabileceğini iddia etmiştir.¹⁰

Esasında bitişik bölge kavramı, XIX. Yüzyılda yaygın olarak uygulanan üç millik karasuları sınırının kıyı devletinin münhasıran yetki sahibi olduğu azami genişlik olması ve İngiltere, ABD ve Fransa'nın bu alanların ötesindeki gümrük kontrollerinin hukuken açıklanabilmesi zarureti nedeniyle ortaya çıkmış zamanla diğer devletlerin uygulamaları da bu yönde gelişmiştir.¹¹ Oppenheim, kıyı devletlerinin yetkilerinin ulusal hukuk kuralları doğrultusunda açık denizlere doğru uzanmakta olduğunu ve bir asırdan fazla bir zamandır diğer devletlerin itirazıyla karşılaşmayan bir uygulamanın meydana gelmesi suretiyle karasuları dışında kalan alanlarda devletlere sağlık ve maliye konularında yetkiler veren bir devletler hukuku kuralının oluştuğunu belirtir.¹²

Uluslararası hukukta bitişik bölge ayrı bir müessese olarak 1920'li yıllardaki kodifikasyon çalışmalarında kabul edilmiştir. Uluslararası Hukuk Derneğinin 1924 yılındaki taslak metninde ilk kez bitişik bölge (*zone contiguë*) terimi kullanılmış¹³, kıyı devletinin sağlık ve gümrük konularındaki düzenlemelerine ilişkin üç milin ötesindeki deniz alanlarındaki denetleme yetkisi kabul edilmiş¹⁴; Amerikan Uluslararası Hukuk Enstitüsü, devletin yetkisine dair hazırladığı taslak metinde herhangi bir mesafe kriteri öngörmeden sağlık ve gümrüğe ilişkin düzenlemelerin uygulanabilmesi ve

güvenlik gerekçesiyle karasularına ilave bir deniz alanı öngörmüş¹⁵; Alman Uluslararası Hukuk Derneği üç milin ötesinde üç millik bir idari bölgede (*verwaltungszonen*) gümrük ve seyrüsefer denetimi için kolluk kuvvetleri oluşturulabileceğini belirtmiştir.¹⁶ Uluslararası Hukuk Enstitüsü ise 1928 yılında Stockholm'de kabul ettiği karasuları hakkındaki taslak metinde, kıyı devletinin karasularına bitişik ilave bir bölgede tarafsızlık, gümrük, sağlık ve balıkçılık konusunda güvenliğini sağlayacak gerekli önlemleri alabileceğini belirtilmiştir.¹⁷ Harvard Hukuk Fakültesi tarafından yürütülen araştırma çerçevesinde hazırlanan karasularına ilişkin taslak metinde ise kıyı devleti, karasularına bitişik açık deniz alanlarında gümrük, seyrüsefer, sağlık ve zabıtaya ilişkin hukuk kurallarının uygulanabilmesi için gerekli önlemleri alabilir.¹⁸

La Haye Kodifikasyon Konferansı'nda karasularının genişliği meselesi ele alınırken kıyı devletinin, kara ülkesi ya da karasularında gümrük ve sağlık konularındaki hukuki düzenlemelerinin ihlali ve yabancı gemilerin kıyı devletinin güvenliğine müdahalesini engellemek amacıyla karasularına bitişik olarak açık denizlerde belirli bir mesafeye kadar kıyıdan itibaren 12 millik bir denetleme alanının kabul edilmesi meselesi tartışılmıştır. Konferans'ta karasularının genişliği meselesinin çözülememesine bağlı olarak bitişik bölge konusunda da bir sonuca varılamamıştır.¹⁹

Devletlerin bitişik bölgeye ilişkin ilk uygulamalarında, doktrinde bu dönemde ortaya çıkan görüşlerde ve uluslararası kodifikasyon çalışmalarında bitişik bölge kavramı konusunda herhangi bir uzlaşının sağlanamamasının temelinde karasuları ve dolayısıyla bitişik bölge genişliğinin belirsizliğinin yanında kıyı devletinin bu bölgede hangi konularda yetkili olduğuna dair belirsizlik de yatar. Nitekim erken dönem bitişik bölge uygulamalarında dikkat çeken önemli bir husus gümrük, sağlık, göç, balıkçılık ya da güvenlik

¹⁵ American Institute for International Law, Project No. 12, Jurisdiction, Article 12. Metin için bkz. *American Journal of International Law Special Supplement*, 20, s. 324.

¹⁶ O'Connell, s. 1053.

¹⁷ Chrozat, s. 539; Caminos, para. 11.

¹⁸ Draft Conventions and Comments on Territorial Waters Prepared by the Research in International Law of the Harvard School, Article 20. Metin için bkz. *American Journal of International Law Special Supplement*, 23, 1929, s. 245.

¹⁹ *League of Nations Acts of the Conference for the Codification of International Law, The Hague*, 13 march-12 April 1930, Vol. I, Plenary Meetings, LoN Doc. C.351.M.145.1930.V, s. 123-126; s. 134-137.

¹⁰ Bitişik bölge kavramının hukuki zeminine ilişkin doktrindeki tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Chrozat, s. 535-537; O'Connell, s. 1045; Lowe, s. 140-141.

¹¹ Bitişik bölgeye ilişkin erken dönem devlet uygulamalarına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Lowe, s. 111-140 ve 147-164; O'Connell, s. 1045-1052; Caminos, para. 6-7.

¹² L. Oppenheim, *International Law: A Treatise, Vol I*, edited by H. Lauterpacht, 7th Edition, Longmans Green and Co., 1948, s. 449'dan aktaran Chrozat, s. 537.

¹³ O'Connell, s. 1053, dn. 150.

¹⁴ O'Connell, s. 1053.

gibi konularda ayrı bölgelerin ihdas edilmiş olmasıdır. Başka bir ifadeyle bitişik bölge, karasularından farklı biçimde, kullanılacak yetkinin konusuna göre bölünmüştür. Farklı ulusal hukuk düzenlemeleri çerçevesinde örneğin, Türkiye'nin gümrük konusunda 4 millik, güvenlik ve balıkçılık konusunda ise 3'er millik uygulamaları olmuş; İtalya'nın ise aynı hususlarda sırasıyla 12, 10 ve 7 millik uygulamaları söz konusu olmuştur.²⁰

II. KARASULARI VE BİTİŞİK BÖLGE SÖZLEŞMESİ ÇERÇEVESİNDE BİTİŞİK BÖLGE

Uluslararası deniz hukukunu düzenleyen 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri'nin taslakları Uluslararası Hukuk Komisyonu (UHK) tarafından hazırlanmıştır. Bitişik bölge nihai olarak Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi'nin (KBBS) 24. maddesinde düzenlenmiş olsa da UHK'nın hazırlık aşamasında açık denizlere dair taslak metnin önce 4. daha sonra ise 66. maddelerinde düzenlenmiştir. O dönemdeki anlayış çerçevesinde bu yaklaşım doğrudur zira Komisyon tarafından da ifade edildiği üzere bitişik bölge, karasularına bitişik bir açık deniz kuşağıdır ve kıyı devletinin bu bölgedeki denetleme yetkileri, bu yetkilerin tatbik edildiği deniz alanının hukuki statüsünü değiştirmez.²¹

Bazı yazarlar bitişik bölgenin, Açık Denizler Sözleşmesi yerine KBBS'de düzenlenmiş olmasını, bu alanın asıl fonksiyonuna dair görüşün altını çizdiğini zira bitişik bölgenin kıyı devletinin hak ve yetkilerinin korunduğu ve hukuki düzenlemelerinin uygulandığı karasularına ilave bir deniz alanı olduğunu belirtir.²² Oysa bitişik bölgenin KBBS'de yer almasını "usuli bir kaza" olarak değerlendirenler de mevcuttur.²³ Konferans tutanakları incelendiğinde söz konusu tespitin haklılığı ortaya çıkar. Zira Hindistan delegesi, açık denizlere ilişkin maddeler üzerinde çalışan İkinci Komite'nin tüm maddeleri onayladığını ancak karasuları ve bitişik bölge üzerine çalışan Birinci Komite'de hala üzerinde uzlaşılamayan hükümler olduğunu ifade etmiş bu nedenle

²⁰ 1958 Cenevre Sözleşmeleri'nden önceki bölünmüş bitişik bölge uygulamalarına ilişkin bkz. Gönlübol, s. 209-225.

²¹ *Yearbook of the International Law Commission*, 1956, Vol. II, Commentary to Article 66, s. 294, para. 1. (*Yearbook of International Law Commission, ILC Yearbook* olarak kısaltılacaktır.) Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan raporlar ve ilgili belgeler için bkz. <https://legal.un.org/ilc/>, Erişim Tarihi 10 Ekim 2023.

²² Donald R. Rothwell; Tim Stephens, *The International Law of the Sea*, Second Edition, Hart Publishing, Oxford and Portland, 2016, s. 81.

²³ O'Connell, s. 1056.

Birinci ve İkinci Komite'nin ilgi alanına giren hususların ayrı sözleşmelerde düzenlenmesi önerisini sunmuştur.²⁴ Bu öneri Birinci Komite tarafından kabul edilmekle ve İngiltere delegesi Sir Gerald Fitzmurice ayrı sözleşmeler fikrine karşı olmamakla birlikte bitişik bölgeyi düzenleyen 66. maddenin açık denizleri düzenleyen bir sözleşmede yer alması gerektiğini aksi halde bitişik bölgenin bir tür genişletilmiş karasuları biçiminde anlaşılabilirliğini nitekim söz konusu maddenin UHK taslaklarında da açık denizlere uygulanacak rejime ilişkin kısımda yer aldığını, bu nedenle 66. maddenin, Birinci Komite tarafından sonuçlandırılacak andlaşmaya eklenmesi hususunun oylanmasını teklif etmiş ancak bu teklif kabul edilmemiştir.²⁵ Sonuç olarak pratik nedenlerden dolayı komitelerin ilgilendiği meselelerin ayrı andlaşmalarda düzenlenmesine dair Hindistan önerisi kabul edilmiş²⁶ ve ABD'nin 24 Nisan 1958 tarihli önerisi²⁷ ile nihai biçimini alan bitişik bölgeye dair hüküm,²⁸ bir parçasını oluşturduğu açık denizlerden, sözleşme sistematigi çerçevesinde koparılmış ve karasuları ile ilişkilendirilerek²⁹ KBBS'nin 24. maddesindeki yerini almıştır.³⁰ Bu bakımdan 24. maddede yer alan "açık denizin karasularına bitişik bir bölgesinde kıyı devleti...." ifadesi dikkat çekicidir.

Bitişik bölgede kıyı devletinin yetki sahibi olduğu konular UHK çalışmaları ve Konferans görüşmelerinde çeşitli kereler tadil edilmiştir. Söz

²⁴ Official Records of the United Nations Conference on the Law of The Sea, Vol. II, Summary Record of the 20th Plenary Meeting, 27 April 1958, India, s. 69, para. 54. Birinci Deniz Hukuku Konferansı'na ilişkin belgeler için bkz. https://legal.un.org/diplomaticconferences/1958_los/, Erişim Tarihi 10 Ekim 2023 (Birinci Deniz Hukuku Konferansı UNCLOS I biçiminde kısaltılacaktır.)

²⁵ UNCLOS I, Vol. II, Summary Record of the 20th Plenary Meeting, 27 April 1958, UK, s. 69, para. 61, 64; s. 70, para. 75.

²⁶ UNCLOS I, Vol. II, Summary Record of the 20th Plenary Meeting, 27 April 1958, s. 70, para. 76.

²⁷ UNCLOS I, Vol. II (Plenary Meetings), DOCUMENT A/CONF.13/L.31 United States of America: proposal, 24 April 1958, s. 126.

²⁸ ABD'nin önerisi 60 kabul, 0 red ve 13 çekimser oyla kabul edilmiştir. Bkz. UNCLOS I, Vol. II, Summary Records of the 14th Plenary Meeting, 25 April 1958, s. 40, para 64.

²⁹ O'Connell, s. 1056.

³⁰ *Convention on the Territorial Sea and Contiguous Zone*, Geneva, 29 April 1958, United Nations Treaty Series, Vol. 516, No. 7477, p. 205. United Nations Treaty Series (Birleşmiş Milletler Andlaşmalar Serisi) için bkz. <https://treaties.un.org/> (Erişim Tarihi: 10.10.2023) Bununla birlikte UHK'da bitişik bölgenin sınırlarının belirlenebilmesi için karasularının genişliğinin de tespit edilmesi gerektiğini dolayısıyla bitişik bölgenin açık denizler rejimine dair taslak maddeler yerine karasuları ile bağlantılı olarak ele alınmasına dair görüşler de mevcuttur. Bu konuda bkz. *ILC Yearbook*, 1954, Vol. I, 210th Meeting, s. 166, François, para. 30; Amado, para. 35; *ILC Yearbook*, 1953, Vol. II, s. 220, para. 106.

konusu değişikliklerin temel nedeni bitişik bölge konusundaki yetkilerin konu bakımından genişletilmesine dair iddialarla kıyı devletinin bu bölgedeki yetkilerinin hukuki niteliğine ilişkindir. Hukuki nitelik bakımından kuramsal ayırım çok kesindir. Kıyı devleti karasularında, egemenliğinden kaynaklanan tüm inhisari hak ve yetkileri kullanabilirken bitişik bölgede sınırlı ve spesifik denetim yetkileri mevcuttur. Ancak yetkilerin hukuki niteliğine dair bu kuramsal ayırım, kıyı devletinin her iki deniz alanında ilgili yetkileri kullanması usulü bakımından herhangi bir fark içermez. Şöyle ki karasularında kaçakçılığın önlenmesi yetkisi devlet egemenliğinden kaynaklanırken bitişik bölgede bu yetki uluslararası hukuktan kaynaklanır ancak kıyı devleti bitişik bölge ya da karasuları olması fark etmeksizin kaçakçılıkla mücadele yetkisini aynı biçimde kullanır ve failer aynı müeyyidelere tabidir. Başka bir ifadeyle bu yetki karasularında tam bitişik bölgede ise kısmi uygulanan bir yetki değildir.³¹

II. Dünya Savaşı'nın ardından devlet uygulamalarında, karasularının ötesindeki deniz alanlarında balıkçılık yetkisi iddiaları ortaya çıkmıştır. UHK'nın, 1958 Cenevre Sözleşmeleri'nin hazırlık safhasındaki ilk toplantılarında balıkçılığın korunması ve bitişik bölge kavramlarını birbirine bağlansa da³² 1951 tarihli taslağın 4. maddesinde kıyı devletine, bitişik bölgede gümrük, maliye ve sağlık hususlarında denetleme yetkileri verilmiş,³³ Komisyon'un 11 Haziran 1956 tarihli toplantısında bitişik bölgeye dair taslak maddeye yabancı balıkçıların avlanması konusunda makul bir mesafe getirilmesine dair öneri³⁴ ise destek bulamamıştır.³⁵ Komisyon'un nihai taslak metninde kıyı devletine bitişik bölgede münhasır balıkçılık hakları verilmesi hususunda devletler arasında bir uzlaşma bulunmadığı ifade edilmiştir.³⁶ Komisyon'da, bitişik bölgede canlı kaynakların muhafazası açısından kıyı devletinin gerekli önlemleri alma yetkisinin eklenmesine dair öneriler de kabul edilmemiştir. Zira bitişik bölge açık denizlerin bir parçasıdır ve halihazırda 66. maddenin de yer aldığı açık denizlerde uygulanan rejime ilişkin taslak maddelerde ilgili düzenlemeler mevcuttur. Dolayısıyla bitişik

bölgeye ilişkin hükme, canlı kaynakların korunmasına dair ilaveler yapılması andlaşma taslağında ve buna bağlı olarak andlaşmada tekrarlara neden olacağı gerekçesiyle kabul edilmemiştir.³⁷ 1958 yılında gerçekleştirilen Birinci Deniz Hukuku Konferansı'nda bu konunun, canlı kaynakların idaresine ilişkin gereklilikler dikkate alınarak ayrıca ele alınmasına karar verilmiştir.³⁸

Komisyon'un 1953 yılındaki 210. toplantısında KBBS'nin 24. madde taslağı ana hatları ile ortaya çıkmıştır. Bu kez göç meselesi de taslağa eklenmiştir.³⁹ Ancak 1956'daki nihai taslakta kıyı devletinin göç konusundaki denetleme yetkileri metinden çıkarılmıştır. Komisyon'a göre göç yalnızca ülkeye göçü (*immigration*) değil aynı zamanda ülke dışı göçü de (*emigration*) kapsamına almaktadır ancak kıyı devletinin söz konusu yetkisi kara ülkesinde uygulanabilir ve kıyı devletlerinin menfaatleri bakımından bitişik bölgede bu yetkileri kullanmasını gerektiren özel haklara ihtiyaç bulunmamaktadır.⁴⁰ Söz konusu gerekçe, bitişik bölgede kıyı devletinin göçe ilişkin denetleme yetkilerini kullanmasının gerekli olmadığı iddiasını açıklamaktan uzaktır. Bununla birlikte bu gerekçenin alt yapısının esasen İngiltere'nin nihai taslak maddelerden hemen önceki itirazından kaynaklandığı sonucuna varmak çok da makul olmayan bir çıkarım değildir. Zira İngiltere, söz konusu madde bakımından göçün kapsamında hem ülkeye hem de ülke dışına göçün yer almasından dolayı kıyı devletine, örneğin siyasi mültecilerin ülkeden ayrılmasını önleme yetkisinin de verileceğini belirtmiştir.⁴¹ Nihai taslaktaki değişikliğe rağmen Birinci Deniz Hukuku Konferansı'nın 21 Nisan 1958 tarihli 58. Toplantısında, Seylan'ın önerisi doğrultusunda, "göç" ifadesinin 66. maddeye eklenmesi kabul edilmiştir.⁴²

Komisyon toplantılarında bitişik bölgede kıyı devletinin yetkilerinin genişletilmesine dair bir diğer öneri de güvenlik konusunun metne ilave edilmesi olmuş⁴³ gerekçe olarak da 1930 La Haye Konferansı'nda hazırlanan taslaklarda bu ifadenin yer alması gösterilmiş ayrıca bitişik bölgedeki

³⁷ *ILC Yearbook*, 1956, Vol. II, Commentary to Article 66, s. 295, para. 6.

³⁸ Caminos, para. 8.

³⁹ *ILC Yearbook*, 1953, Vol I, 210th Meeting, s. 169, para. 67.

⁴⁰ *ILC Yearbook* 1956 Vol. II, Commentary to Article 66, s. 295, para. 7.

⁴¹ *ILC Yearbook* 1956, Vol. II, A/CN.4/99/Add. 1, s. 88.

⁴² UNCLOS I, Vol. III, 58th Meeting, 21 April 1958, s. 182, para. 21.

⁴³ Polonya'nın bu konudaki önerisi için bkz. UNCLOS I, Vol. III, DOCUMENT A/CONF.13/C.1/L.78 Poland: proposal, 29 March 1958, s. 232.

³¹ Bu konuda bkz. *ILC Yearbook*, 1956 Vol. I, 349th Meeting, Padillo-Nervo, s. 76-77, para. 8-9.

³² Chrozat, s. 548.

³³ *ILC Yearbook*, 1951, Vol II, s. 144. Balıkçılık konusundaki açıklama için bkz. para. 4.

³⁴ *ILC Yearbook*, 1956, Vol. I, 364th Meeting, s. 183, para. 3.

³⁵ *ILC Yearbook*, 1956, Vol. I, 364th Meeting, s. 183-185, para. 3-29.

³⁶ *ILC Yearbook*, 1956, Vol. II, Commentary to Article 66, s. 295, para. 5.

güvenlik meselesinin, bireysel güvenlikten müşterek güvenliğe kaydığı ifade edilmiştir.⁴⁴ Bu öneri güvenlik teriminin anlamının müphem olması ve ucu açık uygulamalara neden olacağı gerekçesiyle kabul edilmemiş, güvenlikten kastedilen meşru müdafaa hakkı ise bu hakkın zaten açık denizlerde bile söz konusu olan, devlet egemenliğine mündemiç bir hak olduğunu dolayısıyla hükme ilavesine gerek olmaması nedeniyle eleştirilmiştir.⁴⁵ Komisyon'un nihai taslak metninde aynı gerekçelerle ve meşru müdafaa hakkı bakımından uluslararası hukukun genel ilkeleri ve BM Şartı'na atıfta bulunularak güvenlik ifadesinin 66. madde hükmünde bulunmama gerekçesi izah edilmiştir.⁴⁶

UHK'nın KBBS ile sonuçlanan taslaklarında bitişik bölgeye dair maddede yer alan önleme yetkisine ilave edilen bir diğer husus da cezalandırma yetkisidir. Buna göre kıyı devleti, kara ülkesi ve karasularında, gümrük, maliye göç ve sağlık konularındaki düzenlemelerinin ihlalini cezalandırmak için gerekli olan denetimleri uygulayabilir.⁴⁷ İngiltere söz konusu ifadenin taslaktan çıkarılmasını istemiştir zira kıyı devletinin bitişik bölgede önleyici denetim yetkilerinden başka yetkileri kabul edilemez.⁴⁸ İngiltere'nin bu itirazı, bitişik bölgenin UHK görüşmelerinde açık denizlerin bir parçası olarak kabul edilmesi ve devletin münhasır egemenliği altında değil denetleme yetkilerinin bulunduğu bir alan olması nedeniyle cezai yargı yetkisinin meseleye dahil edilmesinin, söz konusu deniz alanının niteliğine en azından o dönem bakımından uygun olmadığı anlayışından kaynaklanır. Bununla birlikte söz konusu itiraz kabul edilmemiş, cezalandırma yetkisi KBBS'de yerini almıştır.

Komisyon ilk taslaklarından itibaren bitişik bölgenin sınırları hususunda 12 millik bir genişlik öngörmüştür. Bununla birlikte sahillere 12 mil ifadesi, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 12 mil biçiminde yeniden düzenlenmiştir. Komisyon'un bu düzenlemesi yerindedir zira sahillere 12 mil ifadesi tam bir kesinlik içermezken, esas hatlardan itibaren bir mesafe kriterinin getirilmesi başlangıç noktası bakımından daha objektif bir ölçüt ortaya koymuştur.⁴⁹ Bununla birlikte devletlere azami 12 millik bitişik bölge ilan etme yetkisi, karasularına dair mesafenin henüz

belirlenmemesi nedeniyle eleştirilmiştir. Zira bitişik bölgenin sınırlarının belirlenebilmesi öncelikle karasularının genişliğinin kesinleştirilmesine bağlıdır.⁵⁰ Bitişik bölgenin esas hatlardan itibaren 12 mil sınırlandırılması, karasularının 12 milin altında olduğunun zımnen kabulü anlamına gelmektedir. Komisyon nihai taslak metninde, karasularının genişliğine dair bir uzlaşımın oluşturulmadığını yine de bitişik bölgenin 12 milden daha geniş olamayacağını, çok geniş karasuları iddialarında bulunan devletlerin bu konuda daha mütevazı uygulamaları olan devletler dikkate alındığında bitişik bölgeye ihtiyaçları olmadığını ifade etmiştir.⁵¹ Bu bakımdan UHK'nın bitişik bölgeyi 12 mil sınırlandırarak karasularının azami genişliğini de fiilen sınırlandırdığı ve karasularına dair çok geniş uygulamaları hukuk kuralına dönüştürmek istemediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

UHK bitişik bölgeye dair yorumunda, taslak maddelere hakim olan ilkelerin devletlerin genel uygulamalarına dayandığını, uluslararası hukukta, bir devletin karasularına bitişik olan bir deniz alanında belirli bir takım konular bakımından koruyucu, önleyici ya da cezalandırıcı yetkilerini kullanmasını yasaklayan bir kural olmadığını, devletlerin bu tür sınırlı yetkiye dayalı uygulamalarına diğer devletlerce itiraz edilmediğini belirtmiştir.⁵² Komisyon'un bu tespiti dikkate alındığında, 1930 La Haye Kodifikasyon Konferansı dönemine dek olan süreçten farklı olarak uluslararası hukukta bitişik bölge hem uluslararası örf ve adet hukuku kurallarının hem de KBBS'de yer alması nedeniyle ahdi hukukun bir parçasını oluşturur. Dolayısıyla 1958 öncesi dönemde hukuki mesnedi ve kesinliği hususunda tartışmalar bulunan bitişik bölgenin genel uluslararası hukuktaki mevcudiyeti kesinlik kazanmıştır.

Daha önce ifade edildiği üzere, UHK'nın nihai taslak maddede açık deniz rejimine dair kısımda 66. maddenin 1/a fıkrasına, Birinci Deniz Hukuku Konferansı'nda Seylan tarafından yapılan öneriyle göç ifadesi eklenmiş, UHK taslağında yer almayan ve yine söz konusu devletin önerisiyle, karşılıklı ve/veya yanyana komşu kıyıdaş devletlerarasında bitişik bölgenin sınırlandırılması hususu 3. fıkra olarak önerilmiş⁵³ ve söz konusu ilavelerle

⁴⁴ *ILC Yearbook*, 1956, Vol. 1, 349th Meeting, Garcia-Amador, s. 78, para. 29.

⁴⁵ *ILC Yearbook*, 1956, Vol. I, 349th Meeting, Fitzmaurice, s. 79, para. 38.

⁴⁶ *ILC Yearbook*, 1956, Vol. II, Commentary to Article 66, s. 295, para. 4.

⁴⁷ *ILC Yearbook*, 1953, Vol I, 210th Meeting, s. 169, para. 67.

⁴⁸ *ILC Yearbook* 1956, Vol. II, A/CN.4/99/Add. 1, s. 88.

⁴⁹ *ILC Yearbook*, 1956 Vol. II, Commentary to Article 66, s. 295, para. 10.

⁵⁰ *ILC Yearbook*, 1953, Vol. I, 210th Meeting, s. 165-169. Özellikle bkz. Cordova, para. 25; Spiropoulos, para. 59; ALFARO, para. 60.

⁵¹ *ILC Yearbook*, 1956 Vol. II, Commentary to Article 66, s. 295, para. 9.

⁵² *ILC Yearbook*, 1953, Vol. II, s. 220, para. 106; *ILC Yearbook*, 1956 Vol. II, Commentary to Article 66, s. 294, para. 1.

⁵³ Official Records of the United Nations Conference on the Law of The Sea, Volume II: Plenary Meetings, DOCUMENT A/CONF.13/L.31 United States of America: proposal, 24 April

birlikte bitişik bölgeye dair hüküm 1958 Cenevre Kararları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi'nin 24. maddesindeki nihai biçimini almıştır.

III. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ ÇERÇEVESİNDE BİTİŞİK BÖLGE

Bitişik bölge, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı neticesinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin⁵⁴ (BMDHS) 33. maddesinde düzenlenir. Madde KBBS'nin 24. maddesinden türetilmekle birlikte aşağıda inceleneceği üzere her iki madde arasında bir takım farklar mevcuttur.

Konferans görüşmeleri sırasında İkinci Komite'nin ilgi alanında olan bitişik bölgeye dair ilk tartışmalar 1974 yılındaki ikinci dönemde yapılmıştır. Komite'nin 9. toplantısındaki tartışmalar esas olarak Deniz Yatağı Komitesi'nin 1973 tarihli raporundaki taslağa dayanır. KBBS'nin 24. maddesinden farklı olarak ilgili taslakta açık deniz ifadesi ile sınırlandırmaya ilişkin 3. fıkra yer almamaktadır. Ayrıca bitişik bölgenin genişliği tartışılmak üzere boş bırakılmıştır.⁵⁵ Söz konusu toplantıda bitişik bölgeye dair tartışmalar esas olarak yeni deniz hukuku anlayışı çerçevesinde ortaya çıkan münhasır ekonomik bölge (MEB) kavramı ve 12 millik karasuları genişliğine dair temayül nedeniyle bitişik bölge kavramına ihtiyaç olup olmaması temelinde yapılmıştır.⁵⁶

Komite görüşmelerinde, MEB'in kabulü ile birlikte bitişik bölgenin gereksiz olduğu, her iki kavramın da aynı sosyo-ekonomik temele ve aynı

amaca dayandığı gibi görüşler ileri sürülmüştür.⁵⁷ Ancak Komite üyelerinin önemli bir kısmının da ifade ettiği gibi MEB karasularının ötesindeki bir alanda doğal kaynakların araştırılması, kullanılması ya da işletilmesiyle ilgiliyken bitişik bölgede belirli konularda kıyı devletine denetleme yetkileri verilmektedir.⁵⁸ Bazı devletler de bitişik bölge kavramını desteklemekte birlikte bu bölgeye ilişkin farklı genişlik önerileri sunmuştur. Örneğin yukarıda sözü edilen taslaktaki boşluğu Hindistan 30 mil olarak doldurmayı önermiş⁵⁹, Mısır halihazırda 6 millik bir bitişik bölge uyguladığını ifade etmiştir.⁶⁰

Bitişik bölgeye dair tartışmalar Komite'nin 31. toplantısında da devam etmiş, sonuç olarak kıyı devletinin bitişik bölgede sahip olduğu yetkilerin MEB'deki haklardan farklı olduğu belirtilerek yeni oluşturulan sözleşmede de bitişik bölgenin varlığını devam ettirmesinde bir sakınca görülmemiştir.⁶¹ Bununla birlikte bitişik bölgenin genişliği hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Doğu Avrupa'da yer alan sosyalist devletlerin KBBS'nin 24. maddesini tekrar eden önerisi karşısında⁶² aynı grupta yer alan Doğu Almanya, kıyı devletinin 12 millik karasuları uygulaması halinde bitişik bölgeye ihtiyaç olmadığını, bitişik bölgenin 12 mil altında karasuları için söz konusu olduğunu aksi durumun seyrüsefer serbestisi ve uluslararası ulaşımı etkileyeceğini ifade etmiştir.⁶³ Aynı toplantıda Honduras 18 millik, Bahreyn ise karasularının ötesinde 12 millik bir genişliği savunmuştur.⁶⁴

İkinci Komite'de, içerisinde daha ziyade Arap devletlerinin bulunduğu 14 devletin önerisi dikkat çekicidir. Bu öneride bitişik bölge, MEB'in içinde

1958, s. 126; Official Records of the United Nations Conference on the Law of The Sea, Volume II, Summary records of the 14th Plenary Meeting, 25 April 1958, s. 40, para. 64. ABD'nin 66. maddenin 3. fıkrasına dair önerisi, daha önce Yugoslavya tarafından verilen öneriye dayanır. Bkz. Official Records of the United Nations Conference on the Law of The Sea, Volume III (First Committee (Territorial Sea and Contiguous Zone)), DOCUMENT A/CONF.13/C.1/L.54, Yugoslavia: proposal, 26 March 1958, s. 226.

⁵⁴ *United Nations Convention on the Law of the Sea*, Montego Bay, 10 Devenber 1982, United Nations Treaty Series, Vol.1833, No. 31363, p. 397.

⁵⁵ Official Records, 28th Session Supplement No. 21 (A/ 9021), General Assembly, Report of the Committee on the Peaceful Uses of the Sea-Bed and the Ocean Floor Beyond the Limits of National Jurisdiction, Vol. IV, United Nations, New York, 1973, s. 47. Metin için bkz. <<https://digitallibrary.un.org/record/725193>> Erişim Tarihi 10 Ekim 2023.

⁵⁶ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Vol. II, A/CONF.62/C.2/SR.9 Summary records of meetings of the Second Committee 9th meeting, 19 July 1974, s. 121. (Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı, UNCLOS III biçiminde kısaltılacaktır.) Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'na ilişkin belgeler için bkz. <https://legal.un.org/diplomaticconferences/1973_lo/> Erişim Tarihi 10 Ekim 2023.

⁵⁷ UNCLOS III, 9th meeting, Vol. II., 1974, s.122, United Republic of Cameroon, para. 16; Lebanon, para. 22.

⁵⁸ UNCLOS III, 9th meeting, Vol. II, s. 121-122, India para. 3; Indonesia, para. 4; Iraq para. 11; Kuwait para. 21; Nigeria para. 23; Spain para. 24.

⁵⁹ UNCLOS III, 9th meeting, Vol. II, 1974, s. 121, India para. 3.

⁶⁰ UNCLOS III, 9th meeting, Vol. II, 1974, s. 121, Egypt, para. 8.

⁶¹ Satya N. Nandan; Shabtai Rosenne, *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, A Commentary, Volume II*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston,1993, s. 270.

⁶² UNCLOS III, Vol. III, DOCUMENT A/CONF.62/C.2/L.27, 29 July 1974, Byelorussian Soviet Socialist Republic, Bulgaria, Czechoslovakia, German Democratic Republic, Hungary, Mongolia, Poland and Union of Soviet Socialist Republics: Draft article on the contiguous zone, s. 205.

⁶³ UNCLOS III, Vol. II, A/CONF.62/C.2/SR.31, Summary records of meetings of the Second Committee 31st Meeting, 7 August 1974, s. 234 German Democratic Republic, para. 34.

⁶⁴ UNCLOS III, Vol. II, A/CONF.62/C.2/SR.31, Summary records of meetings of the Second Committee 31st Meeting, 7 August 1974, s. 234-235, Honduras para. 40; Bahrain, para. 46.

düşünülmüş ve kıyı devletine karasularının ötesindeki MEB’de belirli bir genişliğe kadar (öneride genişlik kısmı boş bırakılmıştır) gümrük, maliye, sağlık ve göç konularında denetleme yetkileri öngörülmüştür.⁶⁵

İkinci Komite’nin çalışmalarında ortaya çıkarılan taslağın 48, 49 ve 50. maddelerinde, bitişik bölge meselesi sırasıyla genişlik, sınırlandırma ve kıyı devletinin bölgedeki yetkileri bağlamında ele alınmıştır.⁶⁶ 48. maddeye ilişkin iki alternatifin ilkinde genişlik esas hatlardan itibaren 12 mil olarak öngörülürken, diğer alternatif karasuları genişliğini 12 mil olarak kabul ederek bitişik bölge için 12 milin üzerinde bir genişlik öngörmüş ancak mesafe belirtilmemiştir.⁶⁷ Yan yana ve karşılıklı komşu kıyıdaş devletler arasında bitişik bölgenin sınırlandırılmasına dair taslak 49. maddede, KBBS’nin 24/3. maddesi tekrar edilmiştir.⁶⁸ Kıyı devletinin yetkilerine dair taslak 50. maddenin ilk alternatifinde 24/1. madde hükmü aynı biçimde kaleme alınmış; ikinci alternatifte ise bitişik bölge MEB içinde ele alınmıştır. Her iki alternatifte de kıyı devletinin ilgili bölgedeki yetkileri gümrük, maliye, sağlık ve göçe ilişkindir.⁶⁹ Konferans’ın 1975 yılında hazırlanan metninde yer alan bitişik bölgeye dair taslak 33. madde⁷⁰ çok küçük değişikliklerle BMDHS’nin 33. maddesi olarak kabul edilmiştir.

BMDHS’nin 33. maddesi ile KBBS’nin 24. maddesi arasındaki en önemli fark, 24. maddenin ilk fıkrasında yer alan “açık denizlerdeki bir bölge” ifadesinin 33. madde hükmünde bulunmamasıdır. UHK taslaklarında karasularındaki hakların genişletilmesinden duyulan endişe nedeniyle önemle üzerinde durulan bitişik bölgenin açık denizlerin bir parçası olduğuna dair ilkesel kural, MEB kavramının ve buna ilişkin kuralların yeniden düzenlenen

uluslararası deniz hukukunda kabul görmesi nedeniyle BMDHS’de yer alamamıştır. Zira Konferans’ta, MEB’deki su tabakasının hukuki statüsü meselesi, Sözleşme’nin herhangi bir hükmünde açık denizlerin tanımına dair bir ifade bulunmaması temelinde tartışılmıştır.⁷¹ MEB ve bitişik bölgeyi aynı anda uygulayan devletler bakımından söz konusu yaklaşım kabul edilebilir zira MEB su tabakasında canlı ve cansız doğal kaynaklar üzerinde hak ve yetkiler vermesi nedeniyle açık deniz rejiminden ayrılır. Bitişik bölge, karasularına bitişik olduğundan ve MEB de esas hatlardan itibaren ölçüldüğünden MEB içinde kalan bir bitişik bölgenin açık denizlerin bir parçasını oluşturduğunu ifade etmek tartışmaya açık olabilir. Bununla birlikte MEB ilan etmeyen devletler bakımından bitişik bölgenin açık deniz rejimine tabi olduğunu ve bu bölgedeki su tabakasında kıyı devletine sınırlı denetim yetkileri verildiği hususunun unutulmaması gerekir.

KBBS’nin 24. maddesi ile BMDHS’nin 33. maddesi arasındaki bir diğer önemli fark, 33. maddede, 24/3. maddede düzenlenen sınırlandırmaya ilişkin hükmün yer almamasıdır. Söz konusu fıkranın 33. maddede bulunmaması, bitişik bölge, MEB sınırları içinde kalacağından, bir sınırlandırma meselesi ortaya çıktığında bunun MEB’in sınırlandırılmasına dair hükümler uyarınca çözüleceği biçiminde yorumlayan yazarlar mevcuttur.⁷² Bu yorum, kıyı devletinin MEB iddialarında bulunmayıp yalnızca bitişik bölge ilan etmesi durumunda sınırlandırma meselesinin ne şekilde çözüleceğini açıklamaktan uzaktır. Yan yana ve karşılıklı komşu kıyıdaş devletler arasında bitişik bölgenin sınırlandırılmasının gerekli olmadığı zira söz konusu deniz alanında kıyı devletine su tabakasında verilen yetkilerin doğal kaynaklar üzerinde belirli egemen hakları kapsamadığını dolayısıyla iki veya daha fazla devletin bitişik bölge alanları çakışsa dahi iki devletin aynı alanda gümrük, maliye, sağlık ve göç konusunda denetleme yetkilerini kullanabileceği belirten görüşler de mevcuttur.⁷³ Ancak söz konusu yaklaşım eleştiriye muhtaçtır. Bitişik bölgede denetim yetkisi, aşağıda ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, yalnızca açık denizlerden karasularına girmek amacıyla hareket eden gemiler için değil bir devletin içsularından ya da karasularından çıkan gemiler için de söz konusudur. Bu bakımdan bitişik bölgeleri çakışan iki devletten herhangi birinin gemi ya da içindekiler üzerinde denetim yetkisi uygulayabileceğini

⁶⁵ UNCLOS III, Vol. III, DOCUMENT A/CONF.62/C.2/L.78 Egypt, Honduras, India, Iran, Kuwait, Liberia, Libyan Arab Republic, Mexico, Morocco, Oman, Qatar, Saudi Arabia, United Arab Emirates and Yemen: Draft article on the economic and contiguous zone, 23 August, 1974, s. 239.

⁶⁶ UNCLOS III, Vol. III, A/CONF.62/L. 8/Rev.1, Annex II, Appendix I, 17 October 1974, s. 115.

⁶⁷ UNCLOS III, Vol. III, A/CONF.62/L. 8/Rev.1, Annex II, Appendix I, 17 October 1974, s. 115, Provision 48, Formula A, Formula B.

⁶⁸ UNCLOS III, Vol. III, A/CONF.62/L. 8/Rev.1, Annex II, Appendix I, 17 October 1974, s. 115 Provision 49.

⁶⁹ UNCLOS III, Vol. III, A/CONF.62/L. 8/Rev.1, Annex II, Appendix I, 17 October 1974, s. 115 Provision 50.

⁷⁰ UNCLOS III, Vol. IV, A/CONF.62/WP.8/PartII, Informal single negotiating text, part II, s. 157.

⁷¹ Nandan; Rosenne, s. 273.

⁷² R. R. Churchill; A. V. Lowe, *The Law of the Sea*, Third Edition, Juris Publishing, Manchester University Press, 1999, s. 136.

⁷³ Nandan; Rosenne, s. 273-274.

iddia etmek uluslararası hukukun temel ilke ve kurallarına aykırılık teşkil eder. Zira ihlalleri gerçekleştiren yabancı gemiler üzerindeki denetim yetkisi, bitişik bölgeleri çakışan devletlerden herhangi birine değil, kara ülkesinde ya da karasularında, gümrük, maliye sağlık ya da göçe ilişkin kural ve düzenlemeleri ihlal edilen devlete aittir. Nitekim Yugoslavya, BMDHS'yi onaylarken bitişik bölgenin sınırlandırılması meselesinin KBBS'nin 24/3. maddesinde kodifiye edilen uluslararası örf ve adet hukuku kurallarına tabi olduğunu beyan etmiştir.⁷⁴ Söz konusu hükmün örf ve adet hukukunun bir parçası olup olmadığına dair tartışmalar bir yana, andlaşmalar hukuku çerçevesinde, en azından KBSS'ye taraf devletler bakımından, BMDHS'nin diğer uluslararası andlaşmalarla ilişkisini düzenleyen 311. maddesinin 1. ve 2. fıkraları⁷⁵ kapsamında uygulanırlığını devam ettirdiği açıktır.⁷⁶

Her iki madde arasındaki bir diğer önemli fark ise 24/2. maddede esas hatlardan itibaren en fazla 12 mil olarak kabul edilen bitişik bölgenin 33/2. madde ile azami 24 mil olabilmesi hususudur. 24. ve 33. maddeler arasındaki bu fark şaşırtıcı değildir zira 1958 Cenevre Sözleşmeleri'nin hazırlık aşamasında karasuları genişliği ile ilgili genel uygulamalar 12 milin altında iken Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda 12 millik bir temayül oluşmuş ve BMDHS'Nin 3. maddesinde kıyı devletlerinin karasularını azami 12 mile kadar tespit edebileceği belirtilmiştir. Deniz hukukundaki gelişmelere paralel olarak bitişik bölgenin esas hatlardan itibaren 24 mile kadar uzatılabileceği kabul edilmiştir. Bu durumu bir 12+12 mil olarak düşünmemek gerekir zira devletlerin karasuları genişliği ve ihtiyaçları doğrultusunda bitişik bölgenin genişliği değişiklik arz edebilir. Buradaki temel nokta bitişik bölgenin

esas hatlardan itibaren azami 24 millik bir mesafeye dek uzanabilmesidir. BMDHS'nin kabulünden önce ve sonra bitişik bölgenin genişliği hususunda farklı uygulamalar olmakla birlikte son yıllardaki devlet uygulamaları BMDHS'nin 33. maddesine uygun biçimde karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren en fazla 24 mildir.⁷⁷

IV. BİTİŞİK BÖLGEDE UYGULANAN HUKUKİ REJİM

Geleneksel anlamda bitişik bölge karasularına bitişik bir deniz alanında, kıyı devletine yalnızca su tabakası üzerinde belirli konularda denetim yetkileri verir. Kıyı devletinin, bitişik bölge uygulamasına ilaveten bir MEB ilanı yoksa bu bölgedeki su tabakası, avlanma serbestisi seyrüsefer serbestisi ve deniz altı kablo boru döşeme serbestisi bakımından açık deniz rejimine tabidir. Başka bir ifadeyle tüm devletlerin bu bölgede sayılan hak ve yetkileri devam eder. MEB ilanı söz konusu olmasa da kıta sahanlığının *ipso facto* ve *ab initio* bir hak olması nedeniyle kıyı devletinin bitişik bölgenin altındaki deniz yatağı ve toprak altındaki canlı ve cansız doğal kaynaklar üzerinde egemen hakları varlığını devam ettirir. Kıyı devletinin hem bitişik bölge hem de MEB uygulamaları söz konusu olursa bitişik bölgenin statüsü MEB uygulaması nedeniyle değişmez. Ancak BMDHS uyarınca bitişik bölge, esas hatlardan itibaren en fazla 24, MEB ise 200 mil mesafeye kadar uzatılabileceğinden bitişik bölge MEB içinde kalacaktır. Kıyı devletinin bitişik bölgeyi içine alan alanlarda su tabakası, deniz yatağı ve toprak altındaki canlı ve cansız doğal kaynaklar üzerindeki egemenliği, bitişik bölge için tanınan yetkilerden değil

⁷⁴ Sırbistan'ın beyanı için bkz. <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=en#4>, Erişim Tarihi 16 Ekim 2023. Sırbistan andlaşmaya halef olurken söz konusu deklarasyonu teyit etmiştir. Bkz. Serbia ve 4 numaralı not.

⁷⁵ Madde 311: “Diğer Uluslararası Sözleşme ve Andlaşmalarla İlişkiler: 1. İşbu Sözleşme, Taraf Devletler arasında, deniz hukuku hakkında 29 Nisan 1958 Cenevre Sözleşmeleri yerine geçecektir. 2. İşbu Sözleşme, kendisine aykırı olmayan ve diğer Taraf Devletlerin Sözleşme dolayısıyla elde ettikleri haklardan yararlanmalarına ve Sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmelerine hâlâ getirmeyen diğer andlaşmalardan doğan hak ve yükümlülüklerini herhangi bir şekilde değiştirmeyecektir.” Çeviri için Bkz. Aydoğan Özman, *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, İstanbul Deniz Ticaret Odası, Yayın No:5, Temel Matbaası, İstanbul, 1984.

⁷⁶ 1958 Cenevre Sözleşmeleri ile BMDHS arasındaki ilişkiyi düzenleyen 311. maddenin yorumuna ilişkin bkz. Myron Nordquist; Shabtai Rosenne and Louis B. Sohn eds., *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, A Commentary, Volume V*, Martinus Nijhoff Publishers, 1989, s. 242, 243.

⁷⁷ Ekim 2023 itibarıyla bitişik bölge iddiasında bulunan devlet sayısı 109 olup bu devletlerin büyük çoğunluğu esas hatlardan itibaren 24 millik bitişik bölge iddia etmekte, çok az bir kısmı ise 24 milin altında bitişik bölge uygulamaktadır. Bitişik bölge uygulamaları için bkz. Ashley Roach, *Excessive Maritime Claims*, Fourth Edition, Brill Nijhoff, Leiden, Boston, 2021, Table 6, s. 145; Roach, s. 145 dn. 10: https://brill.figshare.com/articles/online_resource/Tables_and_Appendices_in_Material_Supplementary_to_Excessive_Maritime_Claims_Fourth_Edition/12931364 Erişim Tarihi 16 Ekim 2023. Belirtilen tabloda yer almayan uygulamalar için bkz. Myanmar, Territorial Sea and Maritime Zones Law, 17 July 2017, Article 17, *Law of the Sea Bulletin*, No. 99, s. 30; Palestine, Declaration of the State of Palestine regarding the Maritime Boundaries of the State of Palestine in accordance with the United Nations Convention of the Law of the Sea, 24 September 2019, *Law of the Sea Bulletin* No. 101, s. 46; Micronesia, Federated States of Micronesia Maritime Boundaries Contiguous Zone, *Law of the Sea Bulletin*, No. 102, s. 18; Togo, Act No. 2016-007 Concerning Maritime Areas under National Jurisdiction, Article 3, *Law of the Sea Bulletin*, No. 104, s. 14; Maritime Zones Act 2018 of 23 February 2018, Cook Islands, Article 17, *Law of the Sea Bulletin*, No. 105, s. 17; Decree No. 2021-253 Establishing the Coordinates for the Nautical Chart of Benin, 19 May 2021, Article 12-14, *Law of the Sea Bulletin*, No. 107, s. 14. *Law of the Sea Bulletin* için bkz. <https://www.un.org/depts/los/doalos_publications/los_bult.htm> Erişim Tarihi 16 Ekim 2023.

MEB için tanınan haklardan kaynaklanır. Kıyı devletinin arkeolojik bitişik bölge ilan etmesi durumunda ise diğer deniz alanlarının bu durumdan ne şekilde etkileneceği aşağıda arkeolojik bitişik bölge kavramı incelenirken ayrıca ele alınacaktır.

Bitişik bölgede kıyı devletinin yetkileri bakımından dikkat çekilmesi gereken en önemli husus kıyı devletinin bu bölgeyle ilgili hukuki düzenlemeler (*legislative*) yapma yetkisine sahip olmamasıdır. Kıyı devletinin bitişik bölgedeki yetkisi uygulama (*icrai/enforcement*) yetkisidir. Bu yetki ise denetleme biçiminde tezahür eder. Bölgedeki denetleme yetkisi ikiye ayrılır. Bunlardan ilki önleme yetkisidir. Buna göre kıyı devleti, kara ülkesi ve karasularında, gümrük, maliye, sağlık ve göçle ilgili yasa ve düzenlemelerinin ihlalini önlemek amacıyla bitişik bölgede gerekli denetimleri yapar. Diğerisi ise cezalandırma yetkisidir. Buna göre kıyı devletinin, kara ülkesi ya da karasularında gümrük, maliye, göç ya da sağlıkla ilgili yasa ve düzenlemeleri ihlal edilirse bu ihlalleri cezalandırmak amacıyla bitişik bölgede gerekli denetimleri yapabilir. İlgili maddelerde açıkça içsular ifadesi yer almamakla söz konusu ifadenin madde metnine kasten ilave edilmediği iddia edilemez. Zira içsular, kara ülkesi ve karasuları gibi münhasıran kıyı devletinin egemenliği altındadır ve “kara ülkesi ve karasuları”nın kapsamında yer alır.⁷⁸

1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 24. ve BMDHS 33. maddeleri, kıyı devletinin sayılan dört konudaki kural ve düzenlemelerinin yer itibarıyla uygulama alanını, karasuları dışındaki bir deniz alanına uzatılmasına imkan tanımaz. Devletin gümrük, maliye, göç ve sağlık konularındaki mevzuatını uygulama alanının sınırı, karasularının dış sınırına başka bir ifadeyle ülke sınırlarına kadar uzanır. 24. ve 33. maddelerin kıyı devlete tanıdığı yetki önleme ve cezalandırma amacının gerçekleştirilebilmesi için gerekli denetimlerin yapılabilmesi yetkisidir.⁷⁹ Bu denetim, ihlallerin karasularında ya da kara ülkesinde gerçekleşmesini engellemek ya da kara ülkesi ya da karasularında meydana gelmiş ihlallerin cezalandırılabilmesi amacıyla uygulanabilir.⁸⁰

Kıyı devletinin cezalandırma yetkisini henüz karasuları ve içsulara girmemiş gemiler bakımından kullanabilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla 33/2. maddede sözü edilen cezalandırma ile ilgili denetim yetkisi karasuları

ve içsulara girdikten sonra bitişik bölgeye çıkan gemiler için söz konusudur. İzleme hakkını düzenleyen 111. maddenin 1,6,7 ve 8. fıkraları ile 33. maddenin 2. fıkrası bir arada değerlendirildiğinde, kara ülkesi ya da karasularında gümrük, maliye, göç ve sağlıkla ilgili mevzuatının ihlali halinde, kıyı devletinin cezalandırma yetkisine yönelik denetim yetkileri, gemiyi bitişik bölgedeyken durdurma, tutuklama ve limanlarına çekme biçiminde gerçekleşir.⁸¹

KBSS'nin 24/1. ve BMDHS'nin 33/1. maddelerine göre kıyı devletinin önleme konusundaki denetim yetkilerinin, bitişik bölgeden karasularına ve/veya içsulara girmeye çalışan gemiler bakımından uygulanabileceği açıktır. Zira henüz kıyı devletinin karasuları ve içsularına girmemiş dolayısıyla herhangi bir ihlalde bulunmamış bir gemiyle ilgili cezalandırma konusundaki denetim yetkilerinin kullanılabilmesi mümkün değildir. Ancak kıyı devletinin henüz karasularına girmemiş dolayısıyla sayılan dört hususta herhangi bir ihlalde bulunmamış ancak ihlalde bulunması muhtemel gemilerle ilgili ne tür önlemler alabileceğini izah etmek zordur.⁸² Bitişik bölgede bulunan bu gemiler üzerinde uygulanacak yetkiler, denetim, soruşturma ve arama yetkileri olabileceği gibi söz konusu gemilere, devletin ülkesine girdikten sonra ihlal etmeleri muhtemel olan mevzuata ilişkin uyarılar yapılabilir.⁸³

Örneğin alkol ve tütün yüklü bir gemi, taşıdığı mallar gümrüğe tabi tutulmadan A Devletinin limanlarından ayrılarak A'nın karasularını kat edip bitişik bölgesine çıktığında, A Devleti yasaları uyarınca A Devleti'nin kara ülkesi ve karasularında kaçakçılık suçu işlediği gerekçesiyle bitişik bölgede durdurulabilir, tutuklanabilir, A Devleti'nin limanlarına çekilerek içindeki mallara el konabilir ve failleri yargılanabilir. Başka bir ifadeyle A Devletinin ilgili mevzuatı bitişik bölgede değil ülke sınırları içinde uygulanabilir. Bu nedenle tütün ve alkol kaçakçılığı yapacağından şüphelenilen bir geminin henüz karasularına ve limanlara girmeden, yalnızca bitişik bölgede bulunması kıyı devlete bu gemiyi limanlarına çekip içindekileri yargılama hakkı vermez zira ihlal gerçekleşmemiştir. Bununla birlikte kıyı devletinin önleme ve cezalandırma amacıyla kullanacağı denetim yetkilerinin kapsamını ve uygulama esas ve usullerini uluslararası hukuk kurallarına uygun biçimde hüküm altına almasının önünde de bir engel bulunmamaktadır.⁸⁴

⁸¹ Tanaka, s. 147.

⁸² Toluner, s. 193.

⁸³ Caminos, para. 14.

⁸⁴ Örneğin Guyana'nın ilgili yasasındagümrük, maliye, göç ve sağlığa ilişkin denetim ve ce-

⁷⁸ Tanaka, s.147.

⁷⁹ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri: Devletin Yetkisi*, Beta, 1996, s.193.

⁸⁰ Toluner, s. 193.

Sözleşme'nin 33/2. maddesi kapsamındaki denetim yetkileri, UHK toplantılarında ve Birinci Deniz Hukuku Konferansı'nda tartışma konusu olmuştur. Söz konusu tartışmaların temelinde kıyı devletinin ülkesinde (kara ülkesi ve karasuları) uyguladığı yasa ve düzenlemeleri bitişik bölgesinde de uygulayabilmesinin mümkün olup olmaması bulunur.⁸⁵ Konferans görüşmelerinde, Polonya, KKBS'nin 24/1(a) maddesinde yer alan "kara ülkesinde ya da karasularında" ifadesinin çıkarılmasına dair bir öneri vermiş,⁸⁶ bu şekilde bitişik bölgede meydana gelen ihlallere karşı da gemi henüz karasuları ya da kara ülkesinde herhangi bir ihlalde bulunmadan kıyı devletinin harekete geçme imkanını saklı tutmak istemiştir.⁸⁷ Söz konusu öneri Konferans genel kurulunda kabul edilmemiştir. Gerçekten de bitişik bölgede kıyı devletine, yalnızca denetim yetkileri değil aynı zamanda düzenleme yetkileri verilmesi, bitişik bölgeyi, gümrük, maliye, göç ve sağlık konularında ulusal hukuk kurallarının uygulanabildiği, sayılan dört husus bakımından karasularının genişletilmiş bir parçası dolayısıyla devletin ülkesel egemen haklarını kullandığı bir alan haline getirir. Bu durum açık denizlerin serbestisi, özellikle seyrüsefer serbestisi hususunda sorunlar yaratır.

Kıyı devletlerinin, KKBS sonrası dönemde genellikle ahdî yükümlülükler çerçevesinde bitişik bölge uygulamaları olsa da⁸⁸ sözleşme hükümleri dışında devlet uygulamaları da söz konusu olmuştur. Bu durum kullanılan yetkilerin kapsamı başka bir ifadeyle bitişik bölgede denetim yetkileri yanında düzenleme yetkileri kullanılması, su tabakası yanında hava sahasını da içermesi ya da sözleşmelerde sayılan amaçlara ilaveten özellikle güvenlik konusunda bitişik

zalandırma yetkilerinin uygulanabilmesi için bitişik bölgeye dair düzenleme yapabileceği belirtilmektedir. Başka bir ifadeyle uygulama yetkilerinin kullanılabilmesi için hukuki düzenlemeler yapılabilir. Guyana Maritime Zones Act 2010 – Act no. 18 of 2010, 18 September 2010, Article 19/6, *Law of the Sea Bulletin* No. 74 s. 45.

⁸⁵ *ILC Yearbook*, 1956, Vol. I, 348th Meeting, François, s. 73, para. 49; Garcia-Amador, s. 73, para. 52, 53; *ILC Yearbook*, 1956, Vol. I, 349th Meeting, Zourek, s. 76, para. 3; Padilla-Nervo, s. 76-77, para. 8, 9; Fitzmaurice, s. 77 para.18; Garcia-Amador, s. 78, para. 27; Pal, s. 79, para. 35.

⁸⁶ UNCLOS I, Vol. III, DOCUMENT A/CONF.13/C.1/L.78, Poland: proposal Article 66, 29 March 1958, s. 232.

⁸⁷ *Official Records of the United Nations Conference on the Law of The Sea*, Vol. III, Fifty-Eight Meeting, 21 April 1958, s. 181, para. 13.

⁸⁸ Bu konuda bkz. Table of claims to maritime jurisdiction (as at 15 July 2011), <<https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/claims.htm>> Erişim Tarihi 26 Temmuz 2021.

bölge iddialarının devamı biçiminde ortaya çıkmıştır.⁸⁹

Örneğin Hindistan'ın deniz yetki alanlarına dair 1976 tarihli düzenlemesinin 5/5. maddesinde ilgili yasa ve düzenlemelerini, bitişik bölgesi, karasularının bir parçasıymış gibi uygulayacağı hüküm altına alınmış;⁹⁰ benzer kurallar Pakistan ve Sri Lanka'nın aynı yıl çıkardığı yasalarda da öngörülmüştür.⁹¹ Yakın tarihli uygulamalar bakımından Filistin'in 2019 yılındaki deniz yetki alanlarına dair deklarasyonu dikkat çekicidir. Buna göre Filistin'in, bitişik bölgesinde, uluslararası hukuk ve Filistin ulusal hukukuna dair ihlalleri önleme ve cezalandırma yetkisinin bulunduğu ifade edilmiş, bu ihlallerin hangi konularla sınırlandırıldığına dair herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir.⁹² Kiribati Cumhuriyeti'nin 2011 yılında kabul ettiği deniz alanlarına dair yasada ise bitişik bölgede ve onun üzerindeki hava sahasında gümrük, maliye, göç ve sağlık hususundaki düzenlemelerinin ihlalini önleme yetkisi düzenlenmiştir.⁹³ Marshall Adaları'nın deniz yetki alanlarına ilişkin yasasında ise önlemek ya da cezalandırmak için denetim yetkisi ifadesi kullanılmamış, doğrudan ilgili yasa ve düzenlemelerinin ihlalini önleme ve cezalandırma hakkından bahsedilmiş ve cezalandırma yetkisi bakımından ilgili mevzuatının bitişik bölgeye uzandığı belirtilmiştir.⁹⁴

⁸⁹ Churchill; Lowe, s. 138;

⁹⁰ India, *The Territorial Waters, Continental Shelf, Exclusive Economic Zone and other Maritime Zones Act*, 1976, Act No. 80 of 28 May 1976, metin için bkz. <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/IND_1976_Act.pdf>, Erişim Tarihi 16 Ekim 2023.

⁹¹ Pakistan, *Territorial Waters and Maritime Zones Act, 1976* (of 22 December 1976), Article 4/3(b), metin için bkz. <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/PAK_1976_Act.pdf>

Erişim Tarihi 16 Ekim 2023; Sri Lanka: Maritime Zones Law No. 22 of 1 September 1976, Section 4/2, <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/LKA_1976_Law.pdf> Erişim Tarihi 16 Ekim 2023.

⁹² Declaration of the State of Palestine regarding the Maritime Boundaries of the State of Palestine in accordance with the United Nations Convention of the Law of the Sea, 24 September 2019, The Contiguous Zone of Palestine. Metin için bkz. *Law of the Sea Bulletin*, No. 101, s. 46.

⁹³ An Act to Make Provisions in respect of the Internal Waters, the Archipelagic Waters, the Contiguous Zone, the Territorial Sea, the Exclusive Economic Zone, and the Continental Shelf of Kiribati and for Connected Purposes, Article 8. Metin için bkz. <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/KIR_2011_Act.pdf>, Erişim Tarihi 16 Ekim 2023.

⁹⁴ Republic of the Marshall Islands Maritime Zones Declaration Act, 2016, part 8, para. 115. Metin için bkz. *United States Department of State Bureau of Oceans and International Environmental and Scientific Affairs, Limits in the Seas, No. 145: Republic of the Marshall*

Bazı kıyı devletlerinin, bitişik bölge uygulamalarında, gümrük, maliye, sağlık ve göçün yanında özellikle güvenlik konusundaki yasa ve düzenlemelerinin ihlali bakımından denetim ve cezalandırma yetkilerine dair yasalar kabul ettikleri görülür.⁹⁵ Bununla birlikte kirliliğin,⁹⁶ çevre ve seyrüsefere ilişkin ihlallerin⁹⁷ ve ticarete ve izinsiz yayınlara ilişkin mevzuatın ihlalinin önlenmesi gibi düzenlemelerin yanısıra⁹⁸ herhangi bir ayrıma gidilmeksizin tüm uluslararası ve ulusal hukuk ihlallerinin önlenmesi⁹⁹ biçiminde uygulamalar da mevcuttur.

İhlallerin bitişik bölgede gerçekleşmesi halinde kıyı devletinin ilgili mevzuatını bu bölgeye uzatması önemli itirazlarla karşılaşmamaktadır¹⁰⁰. Tanaka'ya göre bu durumun temel nedeni özellikle uyuşturucu madde kaçakçılığının önlenmesine dair düzenlemelerin bitişik bölgede uygulanabilmesinin önem kazanmış olmasıdır.¹⁰¹ Ancak bitişik bölgede kullanılacak yetkilerin kapsamının konu bakımından genişletilmesi hususunda protestolar söz konusu olmaktadır.¹⁰² Başka bir ifadeyle kıyı devletinin bitişik

Islands: Archipelagic and other Maritime Claims and Boundaries, Annex I, s. 14. (Bundan sonra *Limits in the Seas* biçiminde kısaltılacaktır.) *Limits in the Seas* için bkz. <<https://www.state.gov/limits-in-the-seas/>> Erişim Tarihi 16 Ekim 2023. Aynı yöndeki uygulamalar için ayrıca bkz. *Maritime Areas Act, 1982, Act No. 18 of 17 August 1982, Article 5/3*. Metin için bkz. *Limits in the Seas*, No. 133, *Antigua and Barbuda*, Annex I, s.7; *Law on the Territorial Sea and the Contiguous Zone Promulgated on January 21, 1998, Article 14, Limits in the Seas, No. 127, Taiwan's Maritime Claims*, Annex I, s. 23; Tuvalu, *Maritime Zones Act 2012, Article 14/b, Law of the Sea Bulletin*, No. 83, s.20.

⁹⁵ Roach, s. 146. Bitişik bölgede kullanılacak yetkilere güvenlik konusunu dahil eden 18 adet devlet bulunur. Bkz. Roach, Table 8, s. 149. İlgili eserde yer almayan Guyana için bkz. *Guyana Maritime Zones Act 2010 – Act no. 18 of 2010, Article 19/3*, bkz. *Law of the Sea Bulletin*, No. 74, s.32; Myanmar için bkz. Myanmar, *Territorial Sea and Maritime Zones Law, 17 July 2017, Article 18/a, Law of the Sea Bulletin*, No. 99, s. 30.

⁹⁶ Decrees, Article 7/(b), *Limits in the Seas*, No. 51: Straight Baselines, Haiti, s.6.

⁹⁷ Cuba, Legislative Decree No. 158, *Contiguous Zone*, 12 April 1995, Article 3 (a), bkz. *Law of the Sea Bulletin*, No. 54, s. 27. The Statute of Maritime Delimitation of the Kingdom of Saudi Arabia of 13 December 2012, Article Eleven/2(a), *Law of the Sea Bulletin*, No. 79, s. 17.

⁹⁸ *Law on the Territorial Sea and the Contiguous Zone, 1998, Article 15, Limits in the Seas*, No. 127, *Taiwan's Maritime Claims*, s. 23.

⁹⁹ Declaration of the State of Palestine regarding the Maritime Boundaries of the State of Palestine in accordance with the United Nations Convention of the Law of the Sea, 24 September 2019, *Law of the Sea Bulletin*, No. 101, s. 46.

¹⁰⁰ Churchill; Lowe, s. 138.

¹⁰¹ Tanaka, s. 149.

¹⁰² Güvenlik konusunun bitişik bölgede kullanılacak yetkilerine ilave eden devletlere dair ABD

bölge uygulamalarını karasularında kullandığı yetkilere yaklaştırması ve düzenleme yetkileri kullanması uygulamada kabul görürken söz konusu yetkilerin kapsamını konu bakımından genişletmesi itirazlara konu olmaktadır.

Kıyı devletinin bitişik bölgedeki yetkilerine ilişkin dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus, BMDHS'nin 60. maddesine ilişkindir. MEB ve bitişik bölgede kıyı devletinin yetkileri farklı olmakla birlikte, söz konusu madde uyarınca kıyı devletinin MEB'de suni adalar, tesisler ve yapılar inşa etme ve bunların kullanılmasını ve işletilmesini düzenleme hakkı vardır. İlgili maddenin 2. fıkrasında kıyı devletinin söz konusu yapılar üzerinde gümrük, maliye, sağlık, göç ve güvenlik konularındaki yasa ve düzenlemelerinden kaynaklananlar da dahil münhasır hakları bulunduğu ifade edilmiştir. Kıyı devletinin aynı anda bitişik bölge ve MEB uygulaması olması halinde, karasularının dış sınırından itibaren 12 millik bir alanda inşa etmiş olduğu bir yapıda, bitişik bölgedeki yetkilerinin kapsamı, konu bakımından güvenliği, yetkinin türü bakımından düzenleme yetkisini kapsayacak biçimde genişleyecektir. Bu durumda bitişik bölgedeki su tabakasında dört konuda ve sınırlı denetim yetkileri kullanabilen kıyı devleti, MEB'in bitişik bölgeyi içine alan kısmında bulunan yapılarda güvenlik konusundakiler de dahil ulusal mevzuatını uygulayabilecektir. Kıyı devletinin söz konusu hakları elbette MEB'den kaynaklanmaktadır ancak 33. ve 60/2. madde hükümleri bir arada değerlendirildiğinde, aynı anda mevcut olan bitişik bölge ve MEB uygulamaları bakımından girift bir düzenleme tespit edilmektedir. MEB kavramının uluslararası deniz hukukuna girmesi, kıyı devletlerinin, bitişik bölgeyi, hukuki niteliği bakımından karasuları ve MEB arasında bir deniz alanı olarak değerlendirmelerine neden olmuş, söz konusu bölgeye ilişkin belirli konularda düzenlemeler yapmalarını ve uygulamalarını bu yönde geliştirmelerini kolaylaştırmıştır.

Bitişik bölgenin ilan yoluyla kullanılabilmesi meselesi tartışmalıdır. Bazı yazarlara göre bitişik bölgenin ilanı gerekirken¹⁰³ bazı yazarlar BMDHS'nin 16. maddesini gerekçe göstererek bitişik bölge bakımından böyle bir hüküm bulunmadığından ilanın zorunlu olmadığını belirtir.¹⁰⁴ Sözleşme'nin 16. maddesinde kıyı devletinin karasuları sınırları hususundaki ilan yükümlülüğü düzenlenirken, benzer ifadeler MEB ve kıta sahanlığına ilişkin olarak 75.

protestoları için bkz. Roach, Table 8, s. 149.

¹⁰³ Pazarıcı, s. 359; Sarah Dromgoole, *Underwater Cultural Heritage and International Law*, Cambridge University Press, 2013, s. 253.

¹⁰⁴ Nandan; Rosenne, s. 274; Tanaka, s.146.

ve 84. maddelerde de yer alır. Bununla birlikte karasuları kıyı devletinin ülkesel yetkisi altında, kıta sahanlığı ve MEB ise kıyı devletinin canlı ve cansız kaynaklar üzerinde belirli egemen haklara sahip olduğu alanlardır. Bitişik bölge bakımından söz konusu sınırların ilanına gerek olmadığını iddia eden görüşün temelinde bitişik bölgede kıyı devletinin, yalnızca sınırlı denetim yetkileri olması, ilgili yasa ve düzenlemelerini bu alanda uygulayamadığından ilana da gerek olmadığı ve ulusal düzenlemeleri çerçevesinde bitişik bölge ihdasında bulunarak bu bölgedeki yetkilerini kullanabilmesi gerektiği düşüncesi olabilir. Ancak ilgili maddelerde sınırların ilanına dair yükümlülükler düzenlenmektedir ve BMDHS’de bitişik bölgenin sınırlandırılmasıyla ilgili bir düzenleme mevcut değildir. Belirtilmesi gereken bir diğer husus ise 303/2. madde uyarınca kıyı devletinin arkeolojik bitişik bölge uygulamasının olmasıdır. Bu durumda kıyı devletinin deniz yatağı ve toprak altında belirli konularda düzenleme yetkisini kullanabileceğine yönelik tartışmalar mevcuttur. Tüm bu nedenlere dayanarak kıyı devletlerinin 33. ve/veya 303/2. madde uyarınca bitişik bölge uygulamaları varsa bunun ilanının gerekli olduğunu belirtilmelidir.

V. ARKEOLOJİK BİTİŞİK BÖLGE

1958 Cenevre Sözleşmeleri’nde denizlerdeki kültürel mirasa dair bir düzenleme bulunmamasıyla birlikte Kıta Sahanlığı Sözleşmesi’nin (KSS) hazırlık safhasında, tarihi gemi batıklarının statüsü meselesi gündeme gelmiş ancak bu konu Sözleşme’de düzenlenmemiştir. Bununla birlikte Sözleşme’nin 2/1. maddesi uyarınca deniz yatağında bulunan tarihi kalıntıların doğal kaynak statüsünde değerlendirilerek kıyı devletinin bunlar üzerinde egemen yetkileri olduğu biçiminde yorumlar yapılsa da “doğal kaynak” teriminin ne lafzi ne de tarihsel yorumu buna müsaade etmektedir. Zira aynı maddenin 4. fıkrasında doğal kaynaklar, deniz yatağı ve toprak altında bulunan canlı ve cansız doğal kaynaklardır ki bunlar madde metnine göre mineraller ve diğer cansız doğal kaynaklar ile ve deniz yatağı ve toprak altıyla sürekli temas haline bulunan sedanter türlerdir. UHK, 1958 KSS’nin 2/1. maddesine karşılık gelen taslak 68. madde şerhlerinde ise batık gemilerin ve yüklerinin doğal kaynaklar arasında sayılmayacağını ifade etmiş,¹⁰⁵ söz konusu görüş Birinci Deniz Hukuku Konferansı’nda da tekrar edilmiştir.¹⁰⁶ Çok taraflı andlaşmalar kapsamında

¹⁰⁵ *ILC Yearbook*, 1956, Vol. II, Commentary to Article 68, s. 298, para. 5.

¹⁰⁶ UNCLOS I, Vol. VI, A/CONF.13/C.4/SR.16-20, 20 th meeting, s. 51, India, para. 11. Hindistan delegesi Jhirad doğal kaynaklar ifadesinin kapsamında bir zamanlar canlı doğal kaynakların bir parçasını oluşturan objelerin de deniz kabukları gibi, yer aldığını ifade etmiştir. Bkz.

kıyı devletlerinin ülkesel yetkileri dışında kalan deniz alanlarında bulunan kültürel mirasa ilişkin yetkileri, esas olarak BMDHS ve Su Altı Kültürel Mirasın Korunmasına Dair UNESCO Sözleşmesi’nde düzenlenmiştir. Aşağıda kıyı devletlerinin, bitişik bölgenin altındaki deniz yatağı ve toprak altında yer alan su altı kültürel miras konusundaki yetkileri bağlamında, bitişik bölgedeki yetkilerinin kapsamında meydana gelen değişiklikler ele alınacaktır.

A. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Arkeolojik Bitişik Bölge

KSS’den farklı olarak BMDHS’de denizdeki arkeolojik ve tarihi nitelikteki objelerin korunması hususunu düzenleyen iki ayrı madde vardır. Sözleşme’nin 149. maddesinde uluslararası deniz yatağı ve altındaki, Sözleşme’de yer alan özel ismi ile Bölge’deki, “arkeolojik ve tarihi nitelikteki objelerin” korunması düzenlenirken 303. maddede genel olarak devletlerin denizde ortaya çıkarılan “arkeolojik ve tarihi objeleri” koruma ve bu amaçla işbirliği yükümlülüğü düzenlenmiştir. Sözleşme’nin 149. maddesinde açıkça Bölge’deki tarihi eserler kapsama alınmakla ve içsular ve karasularında bu konuda münhasıran yetkili kıyı devleti olmakla birlikte, 303. maddenin Bölge ve karasuları dışında kalan, başka bir ifadeyle devletin belirli egemen haklara sahip olduğu deniz alanlarına yönelik bir düzenleme olduğunu iddia etmek güçtür. Zira 303. madde devletlere, su altındaki arkeolojik ve tarihi eserlerin korunmasına yönelik genel yükümlülükler getirmekle birlikte MEB, kıta sahanlığı ve açık denizlerin statüsünü değiştirmemekte ve bunların korunmasına yönelik tek taraflı tedbirler alma yetkisi vermemektedir.¹⁰⁷ Yukarıda açıklandığı üzere BMDHS’nin 33. maddesinde, 24. maddeye kıyasla bitişik bölge kavramında bir takım değişiklikler öngörülmeyle birlikte bu konudaki en önemli yenilik Sözleşme’nin 303/2. maddesidir. Esasında 303/2. maddede “arkeolojik bitişik bölge” kavramı yer almaz ancak kıyı devletine bitişik bölgedeki tarihi eser ve arkeolojik objelerin korunmasına yönelik bazı haklar verilmesi nedeniyle bu kavram ortaya çıkmıştır.¹⁰⁸ Bununla birlikte kıyı devletinin, karasularına bitişik olan bu *de facto* arkeolojik bitişik bölgedeki¹⁰⁹

UNCLOS I, Vol. VI, A/CONF.13/C.4/SR.16-20, 20 th meeting, s.51, India, para. 12.

¹⁰⁷ Marcus Rau, “The UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage and the International Law of the Sea”, 6 *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 2002, s. 400-401; Lucius Cafilisch, “Submarine Antiquities and the International Law of the Sea”, *Netherlands Yearbook of International Law*, 13, 1982, s. 20.

¹⁰⁸ Pazarcı, s. 360.

¹⁰⁹ Anastasia Strati, “Protection of the Underwater Cultural Heritage: From the Shortcomings of

yetkilerinin kapsamı tartışmaya açıktır.¹¹⁰

Daha önce de ifade edildiği gibi 33. madde çerçevesinde bitişik bölge yalnızca su tabakasını kapsarken 303/2. maddede öngörülen arkeolojik bitişik bölge, arkeolojik ve tarihi objelerin deniz yatağı ve/veya toprak altında bulunması nedeniyle mekansal olarak geleneksel bitişik bölge kavramını genişletmiştir. Bazı yazarlara göre göre 303/2. madde 33. maddeye atıf vermek suretiyle 24 millik bir arkeolojik bitişik bölge yaratmakta ve burada bulunan arkeolojik ve tarihi objeler bakımından kıyı devletine uygulama yetkileri yanında düzenleme yetkileri de verilmektedir.¹¹¹

Bununla birlikte 303/2. maddenin lafzı ve ilgili hükme ilişkin hazırlık aşaması yukarıdaki yorumun aksine işaret etmektedir. Zira 303/2. maddenin lafzından, kıyı devletinin izni olmaksızın bitişik bölgedeki deniz yatağı ve toprak altından arkeolojik ve tarihi eserlerin çıkartılmasını söz konusu fiillerin kara ülkesi ya da karasularında gerçekleştirilmiş olduğunu farz etme hakkı tanınmıştır.¹¹² Kıyı devleti böylelikle söz konusu ihlallere ilişkin kara ülkesi ve veya karasularında uyguladığı hukuki düzenlemeleri bitişik bölgede uygulamak üzere 33. maddedeki denetim yetkilerini kullanabilir. Başka bir ifadeyle kıyı devletinin bu bölgedeki ihlallerin cezalandırılmasına ilişkin denetim yetkileri yani uygulama yetkileri devam ederken bizatihi bu bölgeye ilişkin hukuki düzenlemeler yapma yetkisi bulunmamaktadır. Söz konusu hükmün temelinde, büyük denizci devletlerin, doğal kaynaklarla ilgili olanlar haricinde, kıyı devletlerinin karasuları ve içsularındaki bir takım yetkilerini, MEB ve kıta sahanlığına uzatmasını engelleme çabası yatar.¹¹³ Nitekim ABD, Hollanda ve İngiltere, kıyı devletlerinin bitişik bölgeyle ilgili hukuki düzenlemeler yapma yetkisine ısrarla karşı çıkmıştır.¹¹⁴

O halde 303/2. madde çerçevesinde kıyı devletine, arkeolojik obje ve

the UN Convention on the Law of the Sea to the Comprimises of the UNESCO Convention”, in Anastasia Strati, Maria Gavouneli and Nikolaos Skourtos (Eds.), *Unresolved Issues and New Challenges to the Law of the Sea Time Before and Time After*, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, s. 29.

¹¹⁰ Rau, s. 399.

¹¹¹ Caffisch, s. 20; Strati, s. 29. Bu konudaki görüşlere ilişkin bir değerlendirme için ayrıca bkz. Dromgoole, *Underwater Cultural Heritage*, s. 251-252.

¹¹² Bernard H. Oxman, “The Third United Nations Conference on the Law of the Sea: The Ninth Session (1980)” *American Journal of International Law*, 75(2) 1981, s. 241.

¹¹³ Oxman, “Third United Nations Conference”, s. 240.

¹¹⁴ Caffisch, s. 20.

tarihi eserlerin bitişik bölgeden çıkarılması konusunda hukuki düzenlemeler yapma yetkisi verilmemiş, yalnızca bunların çıkarılmasına dair rızasının koşullarını belirleme hakkı verilmiştir. Belirtilen iki durumun sonuçları bakımından şöyle bir fark vardır: İlkinde kıyı devletinin rızası olmaksızın söz konusu obje ve eserlerin bitişik bölgedeki deniz yatağından çıkarılması, kıyı devletinin ilgili düzenlemelerinin ihlalini oluşturacağından yasa dışıdır; ikinci yoruma göre ise kıyı devletinin rızası olmaksızın gerçekleştirilen söz konusu fiil nedeniyle kıyı devleti 33. maddedeki denetim yetkilerini kullanabilir.¹¹⁵

Yukarıdaki açıklamalar ışığında BMDHS'nin 303/2. maddesinde, 33. maddenin uygulama alanı yalnızca bitişik bölgedeki deniz yatağı ve toprak altından çıkarılacak arkeolojik ve tarihi objeler bakımından genişletilmiş ve 33. maddede yer alan uygulama yetkilerini, düzenleme yetkisine çevirecek bir hüküm öngörülmemiştir.¹¹⁶ Bu bakımdan BMDHS'nin 303/2. maddesine çerçevesinde arkeolojik bitişik bölge kavramının geleneksel anlamda bitişik bölge kavramını esaslı biçimde değiştirdiğini iddia etmek mümkün görünmemektedir.

B. Su Altı Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin UNESCO Sözleşmesi (2001 UNESCO Sözleşmesi) ve Arkeolojik Bitişik Bölge

2001 yılında UNESCO Genel Konferansı'nda kabul edilen Su Altı Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin (2001 UNESCO Sözleşmesi)¹¹⁷ 8. maddesi uyarınca, kıyı devletleri, Sözleşme'nin 9. ve 10. maddelerine halel getirmeksizin ve BMDHS'nin 303/2. maddesine uygun olarak, bitişik bölgelerindeki su altı kültürel mirasa yönelik faaliyetlere ilişkin düzenlemeler yapabilir ve bu faaliyetlere izin verebilir. Söz konusu madde hükmü kıyı devletinin bitişik bölgedeki kültürel mirasa ilişkin yetkilerini başka bir ifadeyle 303/2. madde hükmünü açıklığa kavuşturamamıştır. Bu nedenle söz konusu maddeler arasındaki ilişki ve bu ilişkiden kaynaklanan durum belirli açılardan yoruma muhtaçtır.

Öncelikle her iki sözleşme arasındaki terminoloji farkına dikkat çekmek gerekir. BMDHS'nin 303. maddesinde “arkeolojik ve tarihi nitelikte obje”

¹¹⁵ W. Graf Vitzthum/S. Talmon, *Alles flliest Kulturschutz und innere Gewasser im Neuen Seerecht*, Nomos Verlagsgesellschaft, 1998. s. 33 vd., aktaran Rau, 2002, s. 399-400, dn. 46.

¹¹⁶ B.H. Oxman, “Marine Archaeology and the International Law of the Sea”, *Columbia- VLA Journal of Law and the Arts*, 12(3), 1987, s.363-364; Rau, s. 399.

¹¹⁷ *Convention on the Underwater Cultural Heritage*, Paris, 2 November 2001, United Nations Treaty Series, Vol. 2562, No. 45694, p. 3.

terimi kullanılırken 2001 UNESCO Sözleşmesi'nin 8. maddesinde “su altı kültürel miras” terimi tercih edilmiştir. Bu çalışmanın konusu olmaması itibarıyla kültür malı ve kültürel miras kavramlarının tanımları ve bunlar arasındaki ilişki ve farklar¹¹⁸ üzerinde durulmayacaktır ancak su altı kültürel mirasın en azından 2001 UNESCO Sözleşmesi bakımından kapsamı çalışma bakımından önemlidir. Sözleşme'nin 1/a maddesi uyarınca su altı kültürel miras en az 100 yıldır kısmen ya da tamamen, belirli aralıklarla ya da daimi olarak su altında bulunan kültürel, tarihi ya da arkeolojik nitelikteki insan mevcudiyetine dair her türlü kalıntıdır. Bu tanım çerçevesinde su altı kültürel mirasın kapsamı çok açık olmamakla birlikte zaman içinde devletlerin uygulama ve yorumlarıyla belirli bir kesinliğe ulaşacaktır. Sözleşme'de esas olarak koruma altına alınan kalıntıların arkeolojik ve tarihi değeri haiz olanlar olduğu konusunda bir şüphe yoktur¹¹⁹ ancak BMDHS arkeolojik ve tarihi nitelikte objelere vurgu yaparken¹²⁰ 2001 UNESCO Sözleşmesi'nde kültürel mirasa ilişkin kalıntılar arkeolojik ve doğal çevreleri ile birlikte kapsama alınmıştır.¹²¹ O halde 2001 UNESCO Sözleşmesi, kıyı devletlerinin bitişik bölgedeki yetkilerini, koruma altına alınan kalıntı ve alanlar bakımından genişletmiştir.

Sözleşme'nin 8. maddesinde kıyı devletine, “su altı kültürel mirasa yönelik faaliyetler” bakımından düzenleme ve uygulama yetkileri verilmiştir. Sözleşme'de kullanılan terimlerin tanımlandığı 1. maddede söz konusu faaliyetler, asıl amacı su altı kültürel miras olan ve doğrudan ya da dolaylı biçimde bunları fiziksel olarak bozan ya da başka türlü zarar veren her türlü faaliyettir. Ancak maddenin kendisi tarafından atıf verilen BMDHS'nin

¹¹⁸ Bu konuda bkz. Craig Forrest, “Defining ‘Underwater Cultural Heritage’, *The International Journal of Nautical Archaeology*”, 31(1), 2002, s. 3-11. Hukuki açıdan kültür mallarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Serap Akipek, *Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Kültür Malları*, Turhan, 1999.

¹¹⁹ Forrest, s.10.

¹²⁰ Ricardo J. Elia, “US Protection of Underwater Cultural Heritage beyond the Territorial Sea: Problems and Prospects”, *The International Journal of Nautical Archaeology*, 29(1), 2000, s. 44. BMDHS'nin 149. ve 303. maddelerinde yer alan “arkeolojik ve tarihi nitelikte obje” kavramının kapsamı hakkındaki tartışmalara ilişkin ayrıca bkz. Anthony Clark Arend, “Archaeological and Historical Objects: The International Legal Implications of UNCLOS III”, *Virginia Journal of International Law*, 22(4), 1982, s. 779; Oxman, “Marine Archaeology”, s. 364-365.

¹²¹ Roberta Garabello, “The Negotiating History of the Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage” in Roberta Garabello and Tullio Scovazzi (Eds.), *The Protection of Underwater Cultural Heritage Before and After the 2001 UNESCO Convention*, Martinus Nijhoff Publishers, 2003, s. 103-104. Ayrıca bkz. Forrest, s. 6.

303/2. maddesinde ise arkeolojik obje ve tarihi eserlerin deniz yatağından “çıkarılması” ifadesi kullanılmıştır. Bu bakımdan 303/2. madde kapsamında faaliyet yalnızca bunların çıkarılmasıyla 8. madde bakımından faaliyet çıkarmayı da kapsayacak şekilde çok daha geniştir¹²² zira söz konusu objelerin doğal çevreleri de kapsama dahil edilmiştir.

2001 UNESCO Sözleşmesi'nin 8. maddesi ile BMDHS'nin 303/2. maddesinin çeliştiği bir diğer husus kıyı devletinin bitişik bölgedeki yetkilerine ilişkindir. 303/2. maddenin lafzı çerçevesinde kıyı devletinin bitişik bölgede düzenleme yapma yetkisi yoktur, düzenleme yetkisini kullanabilmesinin nedeni arkeolojik ve tarihi objeler bakımından bu bölgenin devletin kara ülkesi ya da karasuları gibi farz edilmesidir. Öte yandan 303/2. maddeye uygun olma koşulu ile uygulanabilecek olan 8. maddeye göre, kıyı devletleri bitişik bölgede kültürel mirasa yönelik faaliyetler hakkında hukuki düzenlemeler yapabilir.¹²³ Bu durumda ortaya iki farklı sonuç çıkmaktadır: 1) 2001 UNESCO Sözleşmesi'nin 8. maddesi, BMDHS'nin 303/2. maddesini bitişik bölgede kıyı devletine düzenleme yetkileri verildiği biçiminde genişletici biçimde yorumlamaktadır. 2) 8. maddede, 303/2. maddeye uygunluktan söz edildiğine göre 8. madde uyarınca kullanılan yetkiler, bu faaliyetler kıyı devletinin kara ülkesi ve karasularında gerçekleştirilmiş gibi ele alınmakta ve 303/2. madde daraltıcı biçimde yorumlanmaktadır.

2001 UNESCO Sözleşmesi'nin kıyı devletine bitişik bölgedeki faaliyetlere dair hukuki düzenleme yapma yetkisi öngörmesi meselesiyle ilgili bağlantı kurulan diğer maddeler ise yine aynı Sözleşme'nin MEB ve kıta sahanlığındaki su altı kültürel mirasın korunmasına yönelik hükümler ihtiva eden 9. ve 10. maddeleridir. Buna göre 8. madde, 9. ve 10. maddeler ihlal edilmemek şartıyla, ilan edildiyse, kıyı devletine, bitişik bölgede düzenleme yapma yetkisi vermektedir.¹²⁴ 8. maddedeki bu ifade önemlidir. Esasında bitişik bölgedeki deniz yatağı ve toprak altı kıta sahanlığının bir parçasıdır ancak 8. maddede su altı kültürel miras bakımından kıyı devletine 24 millik bir alandaki deniz yatağı ve toprak altında doğal kaynak niteliği taşımayan bir takım kalıntılar bakımından kapsamı tartışmalı olmakla birlikte düzenleme

¹²² Mariano J. Aznar, “The Contiguous Zone as an Archaeological Maritime Zone”, *International Journal of Marine and Coastal Law*, 29(1), 2014, s.10.

¹²³ Aznar, s. 10-11.

¹²⁴ Rau, s. 413; Aznar, s. 8-9.

yetkileri verilmiştir.¹²⁵ Ancak hem BMDHS'nin 303. maddesi hem de 2001 UNESCO Sözleşmesi'nin 8., 9. ve 10. maddeleri bir arada ele alındığında eğer bir bitişik bölge ilan ya da uygulaması bulunmuyorsa kıyı devletinin kıta sahanlığında bulunan kültürel miras üzerindeki yetkileri sınırlıdır. 303. madde bu alanlarda tüm taraf devletlere koruma yükümlülükleri getirirken, 9. ve 10. maddelerde taraf devletlere su altı kültürel mirasa yönelik faaliyetlere ilişkin bilgilendirme ve koruma yükümlülükleri getirilmiş,¹²⁶ 10. maddede bu yükümlülükleri koordine etmek üzere koordinatör devlet statüsü yaratılmıştır ki kıyı devleti de bu statüde olabilir.¹²⁷ Ancak koordinatör devlet, kıyı devleti de olsa ilgili maddeler uyarınca koordine yetkisini kullanırken kendi menfaatleri çerçevesinde değil tüm taraf devletler adına hareket eder ve söz konusu devletin kültürel mirası korumak üzere önlem alma yetkisi, bu devlete, BMDHS de dahil olmak üzere uluslararası hukuka uygun olmayan herhangi bir öncelikli hak ya da yetki verildiği biçiminde değerlendirilemez.¹²⁸ Bununla birlikte koordinatör devlet statüsünden bağımsız olarak MEB ya da kıta sahanlığında, su altı kültürel miras bulunan kıyı devletleri, bu alanlardaki egemen hak ve yetkilerine dair ihlalleri önleyebilmek için, bunlara yönelik faaliyetleri yasaklayabilir.¹²⁹ Bir örnekle açıklamak gerekirse bir devletin kıta sahanlığından arkeolojik objeler ya da tarihi eserler çıkarmak isteyen yabancı bir geminin bu faaliyeti hakkında kıyı devletinin yasak koyma ya da izin verme biçiminde bir yetkisi vardır. İzin şartı, bitişik bölge ilanı olmasa dahi kıyı devletinin kıta sahanlığındaki su altı kültürel mirasa yönelik faaliyetler hususunda düzenleme yetkisi olabileceğini akla getirmektedir. Ancak 8. madde, 10. maddeye ayrıca atıf vererek bu maddeyi bitişik bölgedeki yetkiler bakımından ayrı tutmuştur. Bu durumda bitişik bölge ilanı olmadıkça kıyı devletlerinin kıta sahanlığındaki kültürel mirasa dair yetkileri de sınırlı olacaktır. Sonuç olarak 8. maddenin lafzından yani yetkinin BMDHS'nin 303/2. madde ile uyumlu olması şartı ifadesinden, geleneksel bitişik bölge anlayışından bir sapma olmadığı sonucu çıkar. Zira BMDHS'nin 303/2. maddesi de 33. maddeye atıfta bulunur. 8. maddede, kıta sahanlığı ve MEB'deki kültürel mirasa ilişkin 9. ve 10. maddelere verilen atıf da bu görüşü desteklemektedir zira kıyı devletinin, bitişik bölgede düzenleme yapma yetkisi olsaydı, 24

¹²⁵ Rau, s.413.

¹²⁶ Söz konusu yükümlülükler için ayrıntılı bilgi için bkz. Rau, s. 413-420.

¹²⁷ 2001 UNESCO Sözleşmesi, madde 10/3.

¹²⁸ 2001 UNESCO Sözleşmesi, madde 10/6.

¹²⁹ 2001 UNESCO Sözleşmesi, madde 10/2.

millik alan bakımından kıta sahanlığı ve MEB'e ilişkin hükümlere de ihtiyaç kalmazdı.¹³⁰ Bununla birlikte 10. maddeye yapılan atıf, kıyı devletinin bitişik bölge ilan etmemesi halinde söz konusu maddenin uygulama alanı bulacağı ve 8. maddenin kıyı devletine kapsamlı düzenleme yetkileri verdiği biçiminde de yorumlanabilir.¹³¹

UNESCO, sıkça sorulan sorular başlığı altında BMDHS ile 2001 UNESCO Sözleşmesi'nin ilişkisi hakkında, Sözleşme'nin, BMDHS hükümleri ya da genel olarak uluslararası hukuk kurallarını değiştirme ya da tadil etme gibi bir amaç gütmeyeceğini, bu durumun Sözleşme'nin 3. maddesinde ifade edildiğini,¹³² 2001 UNESCO Sözleşmesi'ne taraf olabilmek için BMDHS'ye taraf olma koşulunun bulunmadığını belirtmiştir.¹³³ UNESCO ayrıca Sözleşme'nin, BMDHS'deki deniz alanlarına ilişkin tanımları değiştirmediği ve taraf devletlere bu Sözleşme ile yeni egemenlik hakları ya da yetkileri tevdi edilmediğini ifade etmiştir.¹³⁴ Bu durumda 2001 UNESCO Sözleşmesi, BMDHS hükümlerine ve uluslararası hukuk kurallarına ki burada esas olarak deniz hukukuna ilişkin diğer anlaşmalar ve örf ve adet hukuku kuralları kast edilmektedir, uygun biçimde yorumlanmalıdır. Bununla birlikte uluslararası anlaşmaların yorumlanması bakımından devletlerin sonraki uygulamaları da önem arz eder.¹³⁵ Bu bakımdan kıyı devletlerinin kültürel mirasa ilişkin bitişik bölge uygulamaları hem BMDHS hem de 2001 UNESCO Sözleşmesi'nin ilgili hükümlerinin nasıl yorumlandığı ve uygulama yoluyla değiştirilip değiştirilmediği hususunda yol gösterici olmaktadır.

C. Arkeolojik Bitişik Bölge Konusunda Devlet Uygulamaları

Kıyı devletlerinin bitişik bölge uygulamaları, bir yandan anlaşma hükümlerinin taraf devletlerce nasıl yorumlandığını göstermeleri bakımından

¹³⁰ Rau, s. 412.

¹³¹ Rau, s. 413, dn. 107.

¹³² <<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/frequently-asked-questions/>>, Erişim Tarihi 25 Mart 2022. Bu konuda ayrıca bkz. Roach, s. 668.

¹³³ <<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/frequently-asked-questions/>>Erişim Tarihi 25 Mart 2022.

¹³⁴ <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/frequently-asked-questions/> Erişim Tarihi 25 Mart 2022; Bu konuda ayrıca bkz. <<https://www.unesco.org/en/node/79954>>, Erişim Tarihi 21 Ekim 2023.

¹³⁵ 1969 Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, md. 31/3-b. Metin için bkz. *Vienna Convention on the Law of Treaties*, Vienna, 23 May 1969, United Nations Treaty Series, Vol. 1155, No. 18232, p. 331.

diğer yandan andlaşmalarla ilgili ya da onlardan bağımsız olarak örf ve adet hukuku kurallarının oluşumunu etkilemeleri açısından önem arz eder. Aşağıda devletlerin çok taraflı uluslararası andlaşmalardan BMDHS ve 2001 UNESCO Sözleşmesi'ne ve bunların dışında çeşitli bölgesel andlaşmalara taraf olurken ileri sürdükleri beyanlar ve iç hukuk düzenlemeleri bağlamında bitişik bölge uygulamaları incelenmiştir.

1. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Arkeolojik Bitişik Bölge Uygulamaları

BMDHS'ye taraf olan devletlerden pek azı 303. madde çerçevesinde denizlerdeki arkeolojik ve tarihi objelere atıf vermiştir.¹³⁶ Bu devletlerden Bangladeş, Cabo Verde, Malezya ve Portekiz, Sözleşme'ye taraf olurken, benzer ifadelerle 303. maddeye hanel getirmeksizin yetkileri veya egemenlik alanlarındaki arkeolojik ve tarihi nitelikteki herhangi bir objenin kendilerinin izni ve rızası olmaksızın çıkarılamayacağını beyan etmişlerdir.¹³⁷ Hollanda ise denizde bulunan arkeolojik ve tarihi objeler üzerindeki yetkisinin 149. ve 303. maddelerle sınırlı olduğunu belirtmiştir.¹³⁸ Söz konusu ifadeler 303/2. madde hükmüne uygundur.¹³⁹

2. 2001 UNESCO Sözleşmesi Çerçevesinde Arkeolojik Bitişik Bölge Uygulamaları

2001 UNESCO Sözleşmesi'nin kabul edilmesi sürecinde 8. maddede öngörülen uygulama yetkilerine ilaveten düzenleme yetkilerinin de bulunması meselesi Türkiye hariç,¹⁴⁰ itirazla karşılaşmamıştır. Danimarka ve Japonya

¹³⁶ Aznar, s.13

¹³⁷ Bkz. Status of UNCLOS, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtmsg3&clang=_en> Erişim Tarihi 21 Ekim 2023.

¹³⁸ Bkz. Status of UNCLOS, <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtmsg3&clang=_en> Erişim Tarihi 21 Ekim 2023. Söz konusu beyanlarla ilgili olarak ayrıca bkz. Roach, s. 150.

¹³⁹ Ancak "yetki veya egemenlik" terimleriyle kastedilen ülkesel egemenlik veya belirli egemen hakların kullanıldığı deniz alanlarıysa bunların içinde kıta sahanlığı ve MEB de olduğundan, BMDHS'nin VI. Bölümü uyarınca bu alanlardaki arkeolojik ve tarihi objelerin çıkarılması bakımından izin ve rıza koşullarının, kıta sahanlığını delici ve kıta sahanlığına zarar verici faaliyetler kapsamında ele almak gerekir. Bu tür herhangi bir faaliyet yoksa içsular, karasuları ve bitişik bölge dışında kalan deniz alanları bakımından 303/1. madde kapsamında yalnızca işbirliği ve koruma yükümlünün bulunduğu dikkat çekmektedir.

¹⁴⁰ Türkiye'nin 2001 UNESCO Sözleşmesi'ne taraf olmamasının temelinde Yunanistan ve Türkiye arasında Ege Denizi'nden kaynaklanan deniz alanları sınırlandırılması sorunları yatar.

hükümün zaten BMDHS'nin 303/2. maddesine uygun olduğunu ifade ederken İsveç, kıyı devletlerinin bitişik bölgedeki yetkilerinin açıklığa kavuştuğunu belirtmiştir. ABD, İngiltere, Hollanda, Norveç ve Rusya yetkilerin genişlemesine ilişkin itirazlarını bitişik bölge değil kıta sahanlığı ve MEB temelinde özellikle koordinatör devlet statüsü bakımından yapmıştır.¹⁴¹

2001 UNESCO Sözleşmesi'ne şu an için 71 devlet taraftır. Sözleşme'nin 29. maddesi haricinde çekince yasağı bulunmaktadır. Dolayısıyla taraf devletler 8. maddeyi olduğu biçimiyle kabul ederek Sözleşme'ye taraf olmuşlardır. Bununla birlikte 8. maddede BMDHS'nin 303/2. maddeye yapılan atıf, taraf devletlerin 8. maddeye bakışımı 303/2. maddeyi dar ya da geniş yorumlamalarına göre değiştirebilir. Ayrıca belirtmek gerekir ki önemli denizci devletler¹⁴² ve su altı kültürel miras bakımından zenginliğe sahip

Türkiye, dar denizlerde komşu kıyıdaş devletler bakımından bitişik bölgenin altındaki deniz yatağı ve toprak altında yer alan kültürel mirasa ilişkin kıyı devletlerine haklar verilmesi hususunda bir devletin kıta sahanlığı üzerinde bir başka devletin bitişik bölge ilan etmek suretiyle bu tür yararlanmalara girmesini kıyı devletinin yetkilerinin sınırlandırılması bağlamında ele almıştır. Türkiye'nin 8. maddeye ilişkin itirazları hakkında bkz. Garabello, s. 137. Türk Heyeti'nin, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nın kapanış oturumundaki açıklamasında, kıyı devletinin haklarının bitişik bölgede sınırlandırılmış olduğu ve egemenlik anlamına gelmediği dolayısıyla açık denizlerdeki hakları etkilemediği ifade edilmiştir. Third United Nations Conference on the Law of the Sea 1973-1982, Concluded at Montego Bay, Jamaica on 10 December 1982, Document:- A/CONF.62/SR.189 189th Plenary meeting, 189th Meeting, 8 December 1982, Statements by Delegations, Mr Kırca (Turkey), s. 77. Metin için bkz. <https://legal.un.org/diplomaticconferences/1973_los/docs/english/vol_17/a_conf62_sr189.pdf>, Erişim Tarihi 21 Ekim 2023. Türkiye, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda kıta sahanlığında yer alan kültürel miras üzerinde, belirli koşulları sağlamaya kaydıyla kıyı devletin yetkisi olduğuna dair İtalya, Tunus, Portekiz, Yunanistan, Yugoslavya, Malta ve Cabo Verde tarafından sunulan öneriyi desteklemiş, söz konusu öneri reddedilse de uygulamasını bu yönde sürdürmüştür. Bkz. Çağatay Erciyes, "Turkey and the UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage-Legal Aspects", in Hakan Karan, XXX Ademuni Odeke and Kübra Var Türk (Eds.), *The Legal Regime of Underwater Cultural Heritage and Marine Scientific Research*, Yetkin, Ankara, 2020, s. 166-167. Anılan devletler tarafından verilen öneri için bkz. Tullio Scovazzi, "A Contradictory and Counterproductive Regime" in Roberta Garabello and Tullio Scovazzi (Eds.), *The Protection of Underwater Cultural Heritage Before and After the 2001 UNESCO Convention*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2003, s. 8. Türkiye, 1998 ve 1999'da, 2001 UNESCO Sözleşmesi'nin hazırlık aşamasındaki toplantılarda, uluslararası örf ve adet hukuku kuralları gereğince deniz yatağı ya da toprak altında bulunan arkeolojik objelerin kıta sahanlığı kavramı ile ilişkili olduğunu ve Türkiye'nin uygulamasının da bu yönde olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Erciyes, s. 164, 166-168. Türkiye içsular, karasuları ve kıta sahanlığında su altı kültürel mirasa ilişkin yetkiler kullanılmaktadır ancak kıta sahanlığında kullandığı bu yetkiyi genel olarak deniz bilimsel araştırmalarına ilişkin izin yetkisi bağlamında uygulamaktadır. Bkz. Erciyes, s. 172.

¹⁴¹ Aznar, s. 14-15.

¹⁴² 2001 UNESCO Sözleşmesi'ne Taraf Devletler için bkz. <https://treaties.un.org/Pages/show-Details.aspx?objid=08000002802198d9&clang=_en> Erişim Tarihi 25 Eylül 2023.

Yunanistan ve Türkiye gibi devletlerin 2001 UNESCO Sözleşmesi'ne taraf olmaması, Sözleşme hükümlerinin dolayısıyla 8. maddenin örf ve adet hukuku kuralına dönüşmesi önünde önemli bir engel teşkil etmektedir.

3. Bölgesel Andlaşmalar Çerçevesinde Arkeolojik Bitişik Bölge Uygulamaları

Bazı bölgesel andlaşmalarda su altı kültürel miras hususunda kıyı devletlerine bitişik bölgede düzenleme yetkisi verilmiştir. Bu andlaşmalardan ilki 1992'de kabul edilen Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'dir.¹⁴³ Sözleşme'nin 1. maddesi diğer maddelerle birlikte ele alındığında Avrupa'nın ortak hafızasının kaynağını oluşturan ve taraf devletlerin yetkisi altında bulunan arkeolojik mirasın düzenleme ve uygulama yetkileri yoluyla korunması amaçlandığı anlaşılmaktadır. Sözleşme şerhinde, devletlerin yetkisi altında bulunan alan meselesi ele alınmış ve söz konusu alanların her bir devletin uygulaması çerçevesinde şekilleneceği ve bu alanın karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı MEB ya da kültürel koruma bölgesini kapsayabileceği belirtilmiştir.¹⁴⁴ Bu noktadan hareketle bitişik bölge uygulaması olan bir kıyı devleti bu bölgedeki arkeolojik miras hususunda uygulama yetkileri yanında düzenleme yetkileri de kullanabilir.

Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesi'nin Korunması Hakkında Sözleşme'nin (Barselona Sözleşmesi)¹⁴⁵ uygulanmasını göstermek üzere kabul edilen andlaşmalardan Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Protokol uyarınca taraflar kültürel önemi haiz alanlar için ülkesel yetkileri altında bulunan ya da belirli egemen haklara sahip olduğu deniz alanlarında özel koruma bölgeleri ihdas edilebilir ve bu alanlarda düzenleme yetkisi kullanabilirler.¹⁴⁶

¹⁴³ European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (revised) , 19 January 1992. Metin için bkz. *European Treaty Series* No. 143 (Valletta Convention) Avrupa Konseyi Andlaşmalar Serisi için bkz. <<https://www.coe.int/en/web/conventions/home>> Erişim Tarihi 23 Ekim 2023.

¹⁴⁴ Explanatory Report to the European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage, Revised, s.3. Metin için bkz. <<https://rm.coe.int/16800cb5e0>> Erişim Tarihi 23 Ekim 2023.

¹⁴⁵ Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean, 10 June 1995. Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesi'nin Korunması Hakkında Sözleşme (Barselona Sözleşmesi) ve ilgili Protokoller için bkz. <<https://www.unep.org/unepmap/who-we-are/barcelona-convention-and-protocol>> Erişim Tarihi 23 Ekim 2023.

¹⁴⁶ Protocol concerning Specially Protected Areas and Biological Diversity in the Mediterranean,

Karayip Bölgesinin Deniz Çevresinin Korunması ve Geliştirilmesi Hakkındaki Sözleşme (Cartagena Sözleşmesi)¹⁴⁷ çerçevesinde kabul edilen Özel Koruma Alanları ve Yaban Hayatı Protokolü (SPAW)¹⁴⁸ uyarınca taraf devletler, ülkesel egemenlikleri altında bulunan ya da egemen hak ve yetkiler kullandıkları alanlardaki arkeolojik ve kültürel değerleri korumak için koruma alanları ihdas edebilir ve ulusal ve uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak çeşitli önlemler alabilir.¹⁴⁹ Protokol'ün özellikle 4 ve 5/2-i maddeleri dikkate alındığında kıyı devletleri su altı kültürel mirası korumak amacıyla bitişik bölgelerinde düzenleme yetkileri kullanabilir.

Yukarıda sözü edilen bölgesel andlaşmaların hükümleri dikkate alındığında BMDHS'nin 303/2. maddesi genişletici biçimde yorumlanmış, su altı kültürel miras bakımından kıyı devletlerine bitişik bölgede düzenleme yetkileri verilmiş, söz konusu hükümler diğer devletlerin itirazı ile karşılaşmamıştır.¹⁵⁰

4. Deniz Alanlarına İlişkin İç Hukuk Kuralları Çerçevesinde Arkeolojik Bitişik Bölge Uygulamaları

Deniz alanlarına ilişkin iç hukuk kuralları, kıyı devletlerinin bitişik bölgedeki su altı kültürel miras hususunda düzenleme yetkileri kullanıp kullanmadıklarını göstermesi açısından önemlidir. Tunus, 2004 tarihli bir kararnameyle, 24 millik bir bitişik bölge ihdas etmiş ve bu bölgede BMDHS'nin 33. ve 303. maddeleri çerçevesinde denetleme yetkileri kullanacağını belirtmiştir.¹⁵¹ Mozambik, 1996 tarihli bir yasayla, uluslararası hukuka uygun biçimde deniz alanlarındaki arkeolojik objelerin korunmasına ilişkin düzenlemeler kabul etme yetkisinin olduğunu ifade etmiştir.¹⁵²

an,10 June 1995, Articles: 4/d, 5/1, 6, 7.

¹⁴⁷ Convention for the Protection and Development of the Marine Environment in the Wider Caribbean Region, 24 March 1983, Metin için bkz. <<https://www.unep.org/cep/who-we-are/cartagena-convention>> Erişim Tarihi 23 Ekim 2023.

¹⁴⁸ Protocol to the Convention for the Protection and Development of the Marine Environment of the Wider Caribbean Region Concerning Specially Protected Areas and Wildlife (SPAW Protocol) ,18 January 1990, . Metin için bkz. <<https://www.unep.org/cep/resources/policy-and-strategy/spaw-protocol-text>>, Erişim Tarihi 23 Ekim 2023.

¹⁴⁹ SPAW Protocol, Articles: 4/1; 4/2(d); 5/1.

¹⁵⁰ Aznar, s. 21.

¹⁵¹ Presidential Decree No. 04-344,6 November 2004, Establishing a Zone Contiguous to the Territorial Sea, Article 2. Metin için bkz. *Law of the Sea Bulletin*, No. 57, s. 116.

¹⁵² Aznar, s. 23.

Norveç'in, 2003 yılında kabul ettiği bir yasada arkeolojik ve tarihi nitelikteki objelerin karasularından çıkarılmasına dair düzenlemelerin, bitişik bölgede de uygulanacağı öngörülmüştür.¹⁵³ ABD bitişik bölgesinin genişletilmesi hakkındaki 1999 tarihli bir deklarasyonda, bu bölgedeki geleneksel uygulama yetkilerini vurgulamış ayrıca söz konusu genişlemenin bölgedeki kültürel mirasın çıkarılmasının önlenmesi hususunda da önemli bir adım olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁴ Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 2004 tarihli bir yasayla BMDHS'nin 303/2. maddesini tekrar eden bir düzenleme getirerek, bitişik bölgesinden arkeolojik ve tarihi nitelikteki objelerin izinsiz olarak çıkarılmasının, kara ülkesi ve karasularında bu konuya ilişkin hukuk kurallarının ihlali anlamına geldiğini ifade etmiştir.¹⁵⁵ Buna karşılık yasanın devam eden maddelerinde bitişik bölgede bulunan arkeolojik ve tarihi objelerin kaçakçılığını engellemek ve bunların çıkarılmasına ilişkin lisansların verilmesi hususlarında düzenleme yetkilerinden söz edilmiştir.¹⁵⁶ Küba'nın bitişik bölgeye dair yasasının 4. maddesinde bu bölgede bulunan tüm su altı kültürel mirasın mülkiyetinin Küba'ya ait olduğu ifade edilmiş, 3. maddede ise bunlara ilişkin yasal düzenlemelerin ihlali halinde Küba'nın önleme ve cezalandırma yetkilerinden bahsedilmiş ancak ihlal edilen düzenlemelerin kara ülkesi ya da karasularına ilişkin düzenlemeler mi yoksa bitişik bölgeye ilişkin düzenlemeler mi olduğu hususunda bir ayrıma gidilmemiştir.¹⁵⁷ Vanuatu'nun deniz alanlarına ilişkin yasasında ise MEB alanlarında yer alan arkeolojik objelerin çıkarılması hususunda Vanuatu'nun yetkili olduğu belirtilmiştir.¹⁵⁸ Güney Afrika 1994 tarihli bir yasada esas hatlardan itibaren 24 millik bir alanda hem bitişik bölge hem de deniz kültürel alanı olmak üzere iki ayrı deniz alanı kabul etmiş ve arkeolojik bitişik bölge olarak da adlandırılabilir deniz kültürel alanında

¹⁵³ Act of 27 June 2003, No. 57 relating to Norway's Territorial Waters and Contiguous Zone, Article 4. Metin için bkz. *Law of the Sea Bulletin*, No. 54, 2004, s. 97.

¹⁵⁴ Contiguous Zone of the United States, Proclamation by the President of the United States of America, 2 September 1999. Bkz. <<https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/USA.htm>> Erişim Tarihi 23 Ekim 2023.

¹⁵⁵ A Law to Provide for the Proclamation of the Contiguous Zone by the Republic of Cyprus, Article 4/c. Bkz. <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_cz_proclamation.pdf>, Erişim Tarihi 23 Ekim 2023.

¹⁵⁶ A Law to Provide for the Proclamation of the Contiguous Zone by the Republic of Cyprus, Article 5/2(b).

¹⁵⁷ Cuba, Legislative Decree No. 158, Contiguous Zone, 12 April 1995, Article 3 (a) and Article 4. Metin için bkz. *Law of the Sea Bulletin*, No. 54, s. 27.

¹⁵⁸ Vanuatu, Maritime Zones Act No. 6 of 2010, 18 June 2010, Article 10(2)(b). Metin için bkz. *Law of the Sea Bulletin*, No. 73, s.14.

bulunan arkeolojik ve tarihi nitelikteki objeler bakımından karasularında sahip olduğu tüm hak ve yetkilere sahip olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁹ Morityus da deniz alanlarına ilişkin düzenlemesinde benzer şekilde bir deniz kültürel alanı ihdas etmiş ve bu düzenlemede Morityus'un bitişik bölgesiyle çakışık vaziyette olan deniz kültürel alanında yer alan su altı kültürel mirasa ilişkin tüm faaliyetler hakkında düzenlemeler yapma ve bunlara izin verme yetkisi olduğu ifade edilmiştir.¹⁶⁰ Dominik Cumhuriyeti'nin deniz alanlarına dair yasasında MEB'de bulunan tarihi gemi batıklarından çıkarılan hazinelerin ulusal kültürel mirasın bir parçasını oluşturduğu ifadesi yer alır.¹⁶¹ Cabo Verde'nin deniz alanlarını sınırlandıran hukuki düzenlemesinde bitişik bölge ve MEB dahil olmak üzere tüm deniz alanlarındaki arkeolojik ve tarihi objelerin yerinin tespiti, keşif ve çıkarılması faaliyetlerinin ancak yetkili ulusal makamların izni ile mümkün olduğu ifade edilmiştir.¹⁶² Guyana'nın 2010 tarihli yasasında, karasuları ve bitişik bölgeyi kapsayan bir deniz kültürel alanı ilan edilebileceği, kendisinin bu alanda egemen hak ve münhasır yetkileri bulunduğu dolayısıyla burada bulunan arkeolojik ve tarihi nitelikteki objeler üzerinde içsuları ve karasularında sahip olduğu hak ve yetkilere sahip olduğu ifade edilmiştir. Söz konusu yasa uyarınca su altı kültürel mirasla ilgili faaliyetler Guyana'nın ilgili otoritelerinin iznine tabidir ve 2001 UNESCO Sözleşmesi'nin 8. maddesine uygun olarak bu bölgedeki faaliyetler konusunda düzenleme yetkileri mevcuttur.¹⁶³ Bu durumda Guyana, 2001 UNESCO Sözleşmesi'nin 8. maddesini dolayısıyla bu maddenin atf verdiği BMDHS'nin 303/2. maddesini geniş yorumlayarak su altı kültürel miras bakımından kıyı devletinin bitişik bölgede düzenleme yetkileri olduğunu kabul etmiştir. Surinam, 2017 tarihli deniz alanlarına dair bir yasayla bitişik bölge ihdas etmiş ve BMDHS 303/2. maddeye uygun biçimde, bu bölgedeki arkeolojik ve tarihi nitelikteki objelerin izinsiz olarak çıkarılmasını yasaklamıştır.¹⁶⁴

¹⁵⁹ South Africa, Maritime Zones Act, No. 15 of 1994, Article 5, Article 6. Metin için bkz. *Law of the Sea Bulletin*, No. 32, s. 75.

¹⁶⁰ Mauritius, Maritime Zone Act 2005 Act No. 2 of 2005, Article 25. Metin için bkz. *Law of the Sea Bulletin*, No. 62, s. 52.

¹⁶¹ Dominican Republic Act 66-07, 22 May 2007, Article 16. Metin için bkz. *Law of the Sea Bulletin*, No. 65, s. 18.

¹⁶² Cape Verde, Law No. 60/IV/92, Delimiting the Maritime Areas of the Republic of Cape Verde, Article 28. Metin için bkz. *Law of the Sea Bulletin*, No. 26, s. 24.

¹⁶³ Guyana, Maritime Zones Act 2010 – Act no. 18 of 2010, Articles 42-44. Metin için bkz. *Law of the Sea Bulletin* No. 74, s. 32.

¹⁶⁴ Suriname Maritime Zones Act Act regulating the Maritime Zones of the Republic of Suriname and amending the Offshore Fisheries Act 1980 and the Mining Decree, 7 April 2017,

5. Kültürel Mirasa İlişkin İç Hukuk Kuralları Çerçevesinde Arkeolojik Bitişik Bölge Uygulamaları

Devletlerin genel olarak kültürel miras ya da özel olarak su altı kültürel miras konusundaki iç hukuk kuralları da kıyı devletlerinin bitişik bölgede düzenleme yetkileri kullanmalarına ilişkin uygulamalarını göstermesi bakımından yol göstericidir. Çeşitli devletler özellikle izin ve koruma bağlamında bitişik bölgede düzenleme yetkileri kullanmaktadır.

Hollanda, kültürel mirasla ilgili yasasında, su altı kültürel mirasın bitişik bölgeden izinsiz olarak araştırılması ve çıkarılması yasaklamıştır.¹⁶⁵ Belçika'nın, 2001 UNESCO Sözleşmesi'nin uygulanmasına dair kabul ettiği 2021 tarihli yasa da ise Kral'ın su altı kültürel mirasın korunması amacıyla çeşitli düzenlemeler yapabileceği öngörülmüş ve bunların Belçika'nın deniz alanlarından çıkarılması izne tabi tutulmuştur.¹⁶⁶ Güney Afrika, ulusal mirasa ilişkin düzenlemesinin 35/1. maddesi uyarınca bitişik bölgeyi kapsayan deniz kültürel alanında bulunan tarihi gemi batıklarının korunması yetkisini devletin ilgili makamlarına bırakmıştır.¹⁶⁷ Vietnam'ın ilgili yasasında MEB ve kıta sahanlığında bulunan kültürel mirasın halkın tamamına ait olduğu belirtilmiş ayrıca arkeolojik keşif ve kazıların kültür bakanlığının izniyle mümkün olduğu ifade edilmiştir.¹⁶⁸ Avustralya, 2018 yılında su altı kültürel mirasa hakkında son derece kapsamlı hükümler ihtiva eden bir yasa kabul etmiştir. Söz konusu yasanın 7 ve 11. maddeleri ile 2 ve 3. kısmında yer alan kurallar bir arada değerlendirildiğinde Avustralya'nın bitişik bölgede yer alan su altı kültürel miras hakkında düzenleme yapma yetkisi, özellikle koruma alanları ve izin prosedürleri bağlamında, düzenlenmiştir.¹⁶⁹ Çin'in

Article 8/3. Metin için bkz. *Law of the Sea Bulletin*, No. 97, s. 50.

¹⁶⁵ Heritage Act 2016, Section 1.2; Section 5.1. metin için bkz. <<https://english.cultureelerfgoed.nl/publications/publications/2016/01/01/heritage-act-2016>>, Erişim Tarihi 25 Ekim 2023.

¹⁶⁶ Loi relative à la mise en oeuvre de la Convention de l'UNESCO du 2 novembre 2001 sur la protection du patrimoine culturel subaquatique et la protection d'épaves de valeur, 23 Avril 2021, Article, 4, Article 6 ve Article 12. Metin için bkz. <https://etaamb.openjustice.be/fr/loi-du-23-avril-2021_n2021041529.html>, Erişim Tarihi 25 Ekim 2023.

¹⁶⁷ National Heritage Resources Act No 25 of 1999. Metin için bkz. <<https://www.gov.za/documents/national-heritage-resources-act>>, Erişim Tarihi 25 Ekim 2023.

¹⁶⁸ Law No. 28/2001/QH10, Cultural Heritage, 29 June 2001, Article 6 ve Article 38. Metin için bkz. <<https://vanbanhaphluat.co/law-no-28-2001-qh10-of-june-29-2001-on-cultural-heritage>>, Erişim Tarihi 23 Ekim 2023.

¹⁶⁹ Australian Government, Underwater Cultural Heritage Act, 2018, Part 1, Division 1, Section 7; Division 2, Section 11; Part 2 ve Part 3. Metin için bkz. <<https://www.legislation.gov.au/>

1989 tarihli yasasında ise içsular ve karasuları yanında, Çin'in yetkisi altında bulunan tüm deniz alanlarında kültürel mirasın araştırılması, çıkarılması, korunması, incelenmesi, başka bir ifadeyle bunların idaresine ilişkin tüm hususlarda ve söz konusu yasanın uygulanmasına ilişkin düzenlemelerin yapılması hususunda Çin makamları yetkili kılınmıştır.¹⁷⁰ ABD'nin su altı kültürel miras hususunda bitişik bölge ve MEB'i kapsayacak şekilde çeşitli düzenlemeleri mevcuttur. Örneğin deniz koruma alanlarına dair yasası çerçevesinde MEB dahil ABD'nin yetkisi altındaki çeşitli deniz alanlarında, su altı kültürel mirası da kapsayan deniz koruma alanları ilan etme yetkisi bulunurken,¹⁷¹ batık askeri hava araçlarına ilişkin düzenlemesinde ise yabancı dahi olsa batık gemiler ve hava araçları ve bunlarla bağlantılı kültürel mirası bitişik bölgede koruma yetkisine sahiptir.¹⁷² Kanada, deniz koruma alanlarını düzenleyen yasanın 12. maddesi uyarınca bu alanlardaki kültürel mirasın korunması hususunda düzenleme yapma yetkisine sahiptir. Anılan yasanın 2/3. maddesine göre MEB'de oluşturulan deniz koruma alanlarında, Kanada'nın egemen yetkileri uluslararası hukukla uyumlu olacak biçimde ele alınmıştır.¹⁷³

Details/C2018A00085>, Erişim Tarihi 26 Ekim 2023.

¹⁷⁰ Regulations of the People's Republic of China Concerning the Administration of the Protection of Underwater Cultural Relics, 20 October 1989, Article: 2/1; Article 2/2; Article 4-9 ve Article 12. Metin için bkz. <https://zh.unesco.org/sites/default/files/china_regadmunderwaterclt_entof>, Erişim Tarihi 26 Ekim 2023.

¹⁷¹ 16 USC 1432/ 3. Metin için bkz. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2022-title16/pdf/USCODE-2022-title16-chap32-sec1432.pdf> (Erişim Tarihi: 14.11. 2023); 16 USC 1433/a (2). Metin için bkz. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2022-title16/pdf/USCODE-2022-title16-chap32-sec1433.pdf> Erişim Tarihi 14 Kasım 2023. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ole Varmer, *Underwater Cultural Heiritage Law Study*, US Department of the Interior Bureau of Ocean Energy Management Headquarters, 2014, s. 34, Metin için bkz. <<https://espis.boem.gov/final%20reports/5341.pdf>>, Erişim Tarihi 26 Ekim 2023; Aznar, s. 28, dn. 11

¹⁷² Ole Varmer, "Closing the Gaps in the Law Protecting Underwater Cultural Heritage on the Outer Continental Shelf", *Stanford Environmental Law Journal*, 33(2), 2014, s. 276; Ayrıca bkz. Ole Varmer, "The Duty to Protect Underwater Cultural Heritage and to Cooperate for that Purpose under Law and Policy", in Hakan Karan, XXX Ademuni Odeke and Kübra Var Türk eds., *The Legal Regime of Underwater Cultural Heritage and Marine Scientific Research*, Yetkin, 2020, s. 115. ABD'nin karasularının ötesindeki su altı kültürel mirasın korunmasına ilişkin uygulamaları için ayrıca bkz. Ricardo J. Elia, "US Protection of Underwater Cultural Heritage beyond the Territorial Sea: Problems and Prospects", *The International Journal of Nautical Archaeology*, 29(1), 2000, s. 43-56.

¹⁷³ Canada National Marine Conservation Areas Act, SC 2002, c 18, Article 3. Söz konusu madde Kanada'nın bir diğer düzenlemesi olan Oceans Act atf vermekte ve ilgili düzenlemenin 14. maddesinde, Kanada'nın MEB'deki egemen yetkileri canlı ve cansız doğal kaynaklara ilişkin olarak BMDHS ve genel uluslararası hukuka uygun biçimde düzenlenmiştir. Bkz. Oceans Act S.C. 1996, c. 31 Assented to 1996-12-18. Metin için bkz. <<https://laws-lois.just>

İrlanda'nın ulusal anıtlara dair düzenlemesinde karasularının ötesindeki deniz yatağı ve toprak altındaki kültürel mirasa ilişkin koruma ve izin prosedürleri düzenlenmektedir.¹⁷⁴ Bermuda'nın su altı kültürel mirasla ilgili yasasında bitişik bölgedeki kültürel mirasın aidiyeti hususunda hükümler bulunmakta ayrıca izinsiz olarak su altı kültürel mirasa ilişkin faaliyette bulunan kimseler hakkında para ve hapis cezaları öngörülmektedir.¹⁷⁵ İspanya'nın 1985 yılında kabul ettiği yasanın 40/1. maddesinde, karasuları ya da kıta sahanlığında, deniz yatağı ya da toprak altında bulunan ve çıkarılıp çıkarılmaması fark etmeksizin tarihi nitelikteki tüm malların İspanyol tarihi mirası olduğu ifade edilmiş, izinler ve cezai sorumluluk hususunda çeşitli hükümlere yer verilmiştir.¹⁷⁶

İtalya, Libya, Danimarka, Norveç, Yunanistan, İsrail ve Tayland ise doğrudan doğruya kültürel miras ya da deniz alanlarıyla ilgili olmayan farklı konulardaki bir takım iç hukuk kuralları çerçevesinde bitişik bölgenin de ötesinde MEB ve kıta sahanlığındaki kültürel mirasa ilişkin düzenleme yetkileri kullanılmaktadır. Ancak söz konusu yetkiler doğal kaynaklarla özellikle hidrokarbon kaynaklarıyla ilgili hakların korunması amacıyla kullanılmaktadır.¹⁷⁷

SONUÇ

Uluslararası deniz hukukunun yerleşik bir kuralı haline gelen geleneksel anlamda bitişik bölgede kıyı devleti, kara ülkesi, içsular ve karasularında gümrük, maliye, göç ve sağlık konusundaki hukuk kurallarının ihlallerini önlemek ve cezalandırmak amacıyla ve yalnızca su tabakasında uygulama yetkileri kullanır. Günümüz devlet uygulamalarında bitişik bölge, esas hatlardan itibaren 24 deniz miline kadar uzanmakta ya da bu mesafenin altında

tice.gc.ca/eng/acts/o-2.4/page-1.html#h-382995>, Erişim Tarihi 26 Ekim 2023.

¹⁷⁴ National Monuments (Amendment) Act, 1987, Section 3. Metin için bkz. <<https://www.irishstatutebook.ie/eli/1987/act/17/enacted/en/print#sec3>>, Erişim Tarihi 26 Ekim 2023.

¹⁷⁵ Bermuda Historic Wrecks Act 2001, Part II, Part III. Metin için bkz. <<http://www.bermulaws.bm/laws/Consolidated%20Laws/Historic%20Wrecks%20Act%202001.pdf>>, Erişim Tarihi 26 Ekim 2023.

¹⁷⁶ Law 16/1985 dated 25 June, on the Spanish Historical Heritage, Article 5, Article 26, Article 42, Article 75-76. Metin için bkz. <https://en.unesco.org/sites/default/files/spa_law_16_1985_engtof.pdf>, Erişim Tarihi 26 Ekim 2023. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mariana J. Aznar-Gomez, "Chapter 13: Spain" in Sarah Dromgoole (Ed.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: National Perspectives in Light of the UNESCO Convention 2001*, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, s.277-278.

¹⁷⁷ Bkz. Aznar, s. 29-30.

kalmaktadır.¹⁷⁸

Bitişik bölge kavramı ile ilişkili temel mesele BMDHS'nin kabul edilmesiyle birlikte Sözleşme'nin 303/2. madde hükmü çerçevesinde ortaya çıkan farklı yorum ve devlet uygulamalarıdır. 303/2. madde, deniz yatağı ve toprak altını da kapsayacak biçimde bitişik bölgeyi genişletmiştir. İlgili düzenleme Sözleşme sistematigi içinde "genel hükümler" başlığını taşıyan XVI. Bölümün "denizde bulunan arkeolojik ve tarihi objeler" başlığı altında yer alır. Hükmün bitişik bölgeye ilişkin kısımda değil de burada düzenlenmiş olması su altı kültürel mirasın korunması bakımından BMDHS'de ayrı bir rejim yaratıldığını akla getirebilir. Ancak BMDHS'nin 303/2. maddesinin 33. maddeye, 2001 UNESCO Sözleşmesi'nin 8. maddesinin 303/2. maddeye atıf vermesi nedeniyle kıyı devletleri bu alandaki faaliyetlerin karasularında ya da kara ülkesinde gerçekleştirildiği varsayımından hareketle düzenleme yetkileri kullanabilecektir. Dolayısıyla her iki uluslararası sözleşmenin lafzı çerçevesinde kıyı devletine arkeolojik bitişik bölgede düzenleme yetkileri verildiği sonucu çıkarılamaz.

Bununla birlikte andlaşma hükümlerinin yorumu bakımından sonraki uygulamalar da önemlidir. Dolayısıyla 2001 UNESCO Sözleşmesi'nin 8. maddesi, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 31/3-b maddesi çerçevesinde, 303/2. maddenin "sonraki uygulama"sı olarak ele alınabilir. Nitekim BMDHS'nin hazırlık aşamasında kültürel mirasa yönelik kaçakçılık faaliyetleri daha çok sığ alanlarda gerçekleştirilirken sonraki yıllarda teknolojik gelişmelere bağlı olarak karasularının ötesindeki deniz yatağı ve toprak altı da bu anlamda tehdit edilmeye başlamıştır.¹⁷⁹ Bu nedenle 8. madde, 303/2. maddeyi genişletici biçimde yorumlayan sonraki bir uygulama olarak da değerlendirilebilir.¹⁸⁰

Çalışmada yer verilen devlet uygulamaları çerçevesinde bitişik bölge kavramının hukuki niteliğinin ve bu bölgeye uygulanan rejimin tamamen değiştiği iddia edilemez zira ilgili andlaşmaların tarafı olmayan devletler bakımından örf ve adet hukuku niteliğini haiz olan bitişik bölge, geleneksel anlamda bitişik bölgedir. Bununla birlikte, BMDHS ve 2001 UNESCO

¹⁷⁸ Bkz. supra dn. 77.

¹⁷⁹ Sarah Dromgoole, "Revisiting the Relationship between Marine Scientific Research and the Underwater Cultural Heritage", *International Journal of Marine and Coastal Law*, 25(1), 2010, s. 47.

¹⁸⁰ Rau, s. 445

Sözleşmesi'nin tarafı olan ya da olmayan çeşitli kıyı devletlerinin bitişik bölgelerinde, bitişik bölge ilanı yoksa MEB ve/veya kıta sahanlıklarında, özellikle su altı kültürel mirasın korunması ve buna ilişkin faaliyetlere izin verilmesi hususunda düzenleme yetkileri kullandıkları görülmektedir. Mevcut devlet uygulamalarından yola çıkılarak kültürel mirasın korunması konusunda kıyı devletlerinin düzenleme yapma yetkisine dair bir örf ve adet hukuku kuralı olduğu biçiminde genel bir sonuca varılamamakla birlikte bu yönde gelişen bir uygulamanın varlığı da yadsınamaz.¹⁸¹ Söz konusu tartışmalar bir yana kıyı devletlerinin 303/2. madde ya da 8. maddeyi kısıtlayıcı biçimde uygulayabilmeleri başka bir ifadeyle kültürel mirasa ilişkin ihlallerin kara ülkesinde ya da karasularında gerçekleştirildiği varsayımıyla hareket edebilmeleri için dahi bu konudaki hukuk kurallarının bitişik bölgede nasıl uygulanacağını gösteren hukuki düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Deniz alanlarının çeşitlenmesi ve söz konusu alanlarda özellikle kıyı devletine verilen yetkilerin çoğalmasıyla birlikte bu düzenlemelere duyulan ihtiyaç da artmıştır.

MEB kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte bitişik bölgenin öneminin azaldığına dair görüşler mevcut olsa da esasen her iki kavramın hukuki niteliği ve bu alanlara uygulanan hukuki rejim birbirinden farklıdır. MEB ilanı otomatik olarak bitişik bölgeye ilişkin hak ve yetkiler doğurmaz. Bitişik bölge günümüzde, kültürel mirasın korunması yanında, yasa dışı göç, uyuşturucu ve psikotropik madde kaçakçılığı ve salgın hastalıklar gibi konular bakımından önemini korumaktadır. Bununla birlikte bitişik bölgeye ilişkin en önemli gelişme kültürel miras bakımından deniz yatağı ve toprak altınının da kapsama alınmasıdır. BMDHS ve 2001 UNESCO Sözleşmesi'nin kabulünden sonra kıyı devletleri, bitişik bölgedeki yetkilerini hem mekansal, hem konu hem de yetkinin türü bakımından genişletme eğilimindedir. Söz konusu uygulama bitişik bölge ilanı olmayan devletler bakımından MEB ve kıta sahanlığında da gerçekleştirilmeye başlanmıştır ki KSS ve BMDHS'ye göre her iki deniz alanında da kıyı devletinin deniz yatağı ve toprak altındaki hak ve yetkileri doğal kaynaklarla sınırlıdır. Oysa pek çok devlet karasularının ötesindeki bu deniz alanlarında düzenleme yetkileri kullanmaktadır.

Söz konusu uygulamaların zaman içerisinde uluslararası örf ve adet hukuku kuralına dönüşme ihtimali bulunması nedeniyle bu konudaki gelişmelerin özellikle hem su altı kültürel miras bakımından zengin hem

de deniz yetki alanlarına dair bir takım uyuşmazlıkları bulunan devletler tarafından yakından takip edilmesi gerekir. Örf ve adet hukuku kurallarının oluşumu hususundaki önemi nedeniyle örfi uluslararası hukuk bakımından ve tarafı bulunduğu takdirde ahdi yükümlülükler çerçevesinde bağlayıcı olacağından yalnızca doğrudan deniz hukuku ya da kültürel mirasa ilişkin anlaşmalara değil bunların dışında kalan ancak bu konuda hükümler ihtiva eden anlaşmaların hazırlık aşaması ve bunlara taraf olunma süreçlerinde ihtiyatlı olunması, sonradan ortaya çıkabilecek uluslararası uyuşmazlıkları engellemek bakımından büyük önem arz etmektedir.

¹⁸¹ Dromgoole, *Underwater Cultural Heritage*, s. 255.

KAYNAKÇA

- Akipek S, *Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Kültür Malları*, Turhan, 1999.
- American Institute for International Law, Project No. 12, Jurisdiction için bkz. *American Journal of International Law Special Supplement*, 20, 1926, s. 323-325.
- Arend A, “Archaeological and Historical Objects: The International Legal Implications of UNCLOS III”, *Virginia Journal of International Law*, 22(4), 1982, s. 777-804.
- Avrupa Konseyi Andlaşmalar Serisi için bkz. <<https://www.coe.int/en/web/conventions/home>> Erişim Tarihi 23 Ekim 2023
- Aznar M, “The Contiguous Zone as an Archaeological Maritime Zone”, *International Journal of Marine and Coastal Law*, 29(1), 2014, s. 1-51.
- Aznar-Gomez M, “Chapter 13, Spain” in Sarah Dromgoole (Ed.), *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: National Perspectives in Light of the UNESCO Convention 2001*, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, s. 271-295.
- Barcelona Sözleşmesi ve ilgili Protokoller için bkz. <<https://www.unep.org/unepmap/who-we-are/barcelona-convention-and-protocol>> Erişim Tarihi 23 Ekim 2023.
- Birinci Deniz Hukuku Konferansı’na ilişkin belgeler için bkz. <https://legal.un.org/diplomaticconferences/1958_los/> Erişim Tarihi 10 Ekim 2023.
- Birleşmiş Milletler Andlaşmalar Serisi için bkz. <<https://treaties.un.org/>> Erişim Tarihi 10 Ekim 2023.
- Caffisch L, “Submarine Antiquities and the International Law of the Sea”, *Netherlands Yearbook of International Law*, 13, 1982, s. 3-32.
- Caminos H, “Contiguous Zone”, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 2011, <www.mpepil.com>, Erişim Tarihi 01 Nisan 2012.
- Cartagena Sözleşmesi için bkz. <<https://www.unep.org/cep/who-we-are/cartagena-convention>> Erişim Tarihi 23 Ekim 2023

- Chrozat C, “Devletler Hukukunda Bitişik Mıntıka Mefhumu”, İstanbul Hukuk Fakültesi Profesörleri ve Doçentleri Tarafından, *Devletler Hususi Hukuku Ordinaryüs Profösörü Muammer Raşit Seviğ’e Armağan*, İsmail Akgün Matbaası, 1956, s.533-562.
- Churchill R; Lowe V, *The Law of the Sea*, Third Edition, Juris Publishing, Manchester University Press, 1999.
- Draft Conventions and Comments on Territorial Waters Prepared by the Research in International Law of the Harward School için bkz. *American Journal of Internaitonal Law Special Supplement*, 23, 1929, s. 243-380.
- Dromgoole S, “Revisiting the Relationship between Marine Scientific Research and the Underwater Cultural Heritage”, *International Journal of Marine and Coastal Law*, 25(1), 2010, s. 33-62.
- Dromgoole S, *Underwater Cultural Heritage and International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013.
- Elia, R, “US Protection of Underwater Cultural Heritage beyond the Territorial Sea: Problems and Prospects”, *The International Journal of Nautical Archaeology*, 29(1), 2000, s. 43-56.
- Erciyes Ç, “Turkey and the UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage-Legal Aspects”, in Hakan Karan, XXX Ademuni Odeke and Kübra Var Türk (Eds.), *The Legal Regime of Underwater Cultural Heritage and Marine Scientific Research*, Yetkin, 2020, s. 161-173.
- Forrest C, “Defining ‘Underwater Cultural Heritage’, *The International Journal of Nautical Archeology*”, 31(1), 2002, s. 3-11.
- Garabello R, “The Negotiating History of the Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage” in Roberta Garabello;Tullio Scovazzi (Eds.) , *The Protection of Underwater Cultural Heritage Before and After the 2001 UNESCO Convention*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2003, s. 89-192.
- Gönlübol M, *Barış Zamanında Sahil Sularının (Karasuları ve Bitişik Bölge) Hukuki Statüsü*, Ajans Türk Matbaası, 1959.
- La Haye Kodifikasyon Konferansı’na ilişkin belgeler için bkz. *Leauge of*

- Nations Acts of the Conference for the Codification of International Law, The Hague*, 13 March-12 April 1930, Vol. I, Plenary Meetings, LoN Doc. C.351.M.145.1930.V.
- Law of the Sea Bulletin* için bkz. <https://www.un.org/depts/los/doalos_publications/los_bult.htm> Erişim Tarihi 16 Ekim 2023.
- Limits in the Seas* için bkz. <<https://www.state.gov/limits-in-the-seas/>> Erişim Tarihi 16 Ekim 2023.
- Lowe V, “Development of the Concept of the Contiguous Zone”, *British Yearbook of International Law*, 52(1), 1982, s. 109-169.
- Meray S, *Devletler Hukukuna Giriş, Birinci Cilt*, 3. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968.
- Nandan S; Rosenne S, *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, A Commentary, Volume II*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1993.
- Nordquist M; Rosenne S; Sohn L (Eds.), *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, A Commentary, Volume V*, Martinus Nijhoff Publishers, 1989.
- O’Connell D, *The International Law of the Sea, Volume II*, Shearer I.A. (Ed.), Clarendon Press, 1984.
- Official Records, 28th Session Supplement No. 21 (A/ 9021), General Assembly, Report of the Committee on the Peaceful Uses of the Sea-Bed and the Ocean Floor Beyond the Limits of National Jurisdiction, Vol. IV, United Nations, New York, 1973 için bkz. <<https://digitallibrary.un.org/record/725193>> Erişim Tarihi 10 Ekim 2023.
- Oppenheim L, *International Law: A Treatise, Vol I*, Lauterpacht H (Ed.), 7th Edition, Longmans Green and Co., 1948.
- Oxman, B, “Marine Archaeology and the International Law of the Sea”, *Columbia–VLA Journal of Law and the Arts*, 12(3), 1987, s. 353-372.
- Oxman, B, “The Third United Nations Conference on the Law of the Sea: The Ninth Session (1980)” *American Journal of International Law*, 75(2), 1981, s. 211-256.
- Özman A, *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, İstanbul Deniz Ticaret Odası, Yayın No:5, Temel Matbaası, 1984.
- Pazarcı H, *Uluslararası Hukuk Dersleri, 2. Kitap*, 12. Baskı, Turhan, 2021.
- Rau M, “The UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage and the International Law of the Sea”, *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 6, 2002, s. 387-472.
- Roach A, *Excessive Maritime Claims*, Fourth Edition, Brill Nijhoff, 2021.
- Rothwell D; Stephens T, *The International Law of the Sea*, Second Edition, Hart Publishing, Oxford and Portland, 2016.
- SPAW Protocol için bkz. <<https://www.unep.org/cep/resources/policy-and-strategy/spaw-protocol-text>> Erişim Tarihi 23 Ekim 2023.
- Strati A, “Protection of the Underwater Cultural Heritage: From the Shortcomings of the UN Convention on the Law of the Sea to the Comprimeses of the UNESCO Convention”, in Anastasia Strati, Maria Gavouneli and Nikolaos Skourtos (Eds.), *Unresolved Issues and New Challenges to the Law of the Sea Time Before and Time After*, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, s. 21-62.
- Tanaka Y, *The International Law of the Sea*, Third Edition, Cambridge University Press, 2019.
- Toluner S, *Milletlerarası Hukuk Dersleri: Devletin Yetkisi*, Beta, 1996.
- Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan raporlar ve taslak metinler için bkz. <<https://legal.un.org/ilc/>> Erişim Tarihi 10 Ekim 2023.
- UNESCO’ya ilişkin andlaşma ve belgeler için bkz. <<http://www.unesco.org>> Erişim Tarihi 25 Mart 2022.
- Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı’na ilişkin belgeler için bkz. <https://legal.un.org/diplomaticconferences/1973_los/> Erişim Tarihi 10 Ekim 2023.
- Varmer O, “Closing the Gaps in the Law Protecting Underwater Cultural Heritage on the Outer Continental Shelf”, *Stanford Environmental Law Journal*, 33(2), 2014, s. 241-286.
- Varmer O, “The Duty to Protect Underwater Cultural Heritage and to

Cooperate for that Purpose under Law and Policy”, in Hakan Karan, XXX Ademuni Odeke and Kübra Var Türk (Eds.), *The Legal Regime of Underwater Cultural Heritage and Marine Scientific Research*, Yetkin, 2020, s. 77-117.

Varmer O, *Underwater Cultural Heirtage Law Study*, US Department of the Interior Bureau of Ocean Energy Management Headquarters, 2014, s. 34, Metin için bkz. <https://epis.boem.gov/final%20reports/5341.pdf>, Erişim Tarihi 26 Ekim 2023.

Vitzhum W, Talmon S, *Alles fliests Kulturschutz und innere Gewasser im Neuen Seerecht*, Nomos Verlagsgessellschaft, 1998.